

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS JUSTICIJOS KATEDRA

Žygimanto Daukšos,
Neakivaizdinio skyriaus,
baudžiamosios justicijos specializacijos
studento,

Magistro darbas
NUTEISTOJO ASMENS TEISINĖ PADĖTIS
The legal status of a convicted person

Darbo vadovas: lekt. dr. G. Sakalauskas

Darbo recenzentas: doc. dr. J. Prapiestis

Vilnius 2010

TURINYS

IŽANGA	3
I. ASMENS TEISINĖS PADĖTIES SAMPRATA IR TURINYS.....	5
II. NUTEISTOJO ASMENS TEISINĖS PADĖTIES SAMPRATA IR TURINYS	9
III. NUTEISTOJO UŽSIENIEČIO TEISINĖ PADĖTIS	14
IV. BENDROSIOS NUTEISTŪJŲ ASMENŲ TEISĖS, LAISVĖS IR PAREIGOS	17
1. Bendrosios nuteistojo teisės ir laisvės	17
2. Bendrosios nuteistųjų pareigos	28
3. Kitos nuteistojo asmens teisės ir laisvės.....	31
V. NUTEISTO JURIDINIO ASMENS TEISINĖ PADĖTIS.....	35
VI. NUTEISTOJO ASMENS TEISINĖS PADĖTIES DINAMIKA	40
1. Nuteistųjų, su laisvės atėmimu nesusijusiomis bausmėmis, teisinės padėties dinamika....	40
2. Nuteistųjų, su laisvės atėmimu susijusiomis bausmėmis, teisinės padėties dinamika	43
VII. NUTEISTOJO ASMENS TEISINĖS PADĖTIES REGLAMENTAVIMAS IR SAMPRATA UŽSIENIO ŠALIŲ TEISĖJE.....	54
IŠVADOS	58
SANTRAUKA	59
SUMMARY	60
LITERATŪRA	61

IŽANGA

Visuomenė reguliuodama savo narių tarpusavio santykius, asmenims suteikia tam tikrų teisių, numato prigimtinių teisių įgyvendinimo tvarką bei įpareigoja asmenis vykdyti tam tikras pareigas, o už šių nevykdymą numato tam tikras sankcijas. Valstybės institucijos ir pareigūnai asmenų teises ir pareigas reglamentuoja, gina, bei saugo remdamiesi Lietuvos Respublikos Konstitucija ir įstatymais. Demokratinėse valstybėse pastaraisiais dešimtmečiais itin didelis dėmesys skiriamas žmogaus teisių ir laisvių apsaugai. Žmogaus teisių ir laisvių apsauga yra organizuojama ir vykdoma tarptautiniu, bei valstybiniu mastu, šiuo tikslu leidžiant privalomo ir rekomendacinio pobūdžio teisės aktus, kuriuose apibrėžiamos asmens teisės ir laisvės, bei numatomi jų apsaugos mechanizmai. Asmeniui suteiktų teisių ir nustatytų pareigų visuma teisės teorijoje yra apibrėžiama kaip asmens teisinė padėtis. Asmens teisinė padėtis yra labai dinamiška, didelę įtaką asmens teisei padėčiai daro įvairūs juridiniai faktai. Vienas iš tokių yra asmens nuteisimas, kai asmens atžvilgiu Lietuvos Respublikos teismas paskelbia apkaltinamąjį nuosprendį.

Šiame magistro darbe nagrinėjamas nuteistojo asmens teisinės padėties atsiradimas, jos ypatumai lyginant su bendroju asmens teisiniu statusu ir kiti aspektai remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, Baudžiamuoju, Bausmių vykdymo, Civiliniu ir kitais kodeksais, įstatymais, tarptautinėmis sutartimis ir tarptautiniais teisės aktais. Taip pat remiamasi kai kurių užsienio valstybių teisės aktais, Lietuvos ir užsienio valstybių teisės doktrina, bei teismų praktika.

Magistro darbo tema yra aktuali, kadangi visuomenėje vyrauja požiūris¹, kad nuteistasis yra toks asmuo kuriam įstatymai numato tik pareigas ir, kad toks asmuo neturi jokių teisių. Taip pat aktuali todėl, jog literatūroje nuteistojo teisinė padėtis dažniausiai yra siejama su asmenimis nuteistais laisvės atėmimo bausmėmis, be to literatūroje labai paviršutiniškai yra nagrinėjama nuteistojo juridinio asmens teisinė padėtis.

Darbo naujumą parodo tai, kad literatūroje nėra išnagrinėta kaip pasikeičia juridinio asmens statusas, kai juridinis asmuo yra nuteisiamas, kokios papildomos teisės ir pareigos atsiranda pasikeitus juridinio asmens teisei padėčiai ir kokią įtaką šiam asmeniui daro toks

¹ Pavyzdžiui interneto vartotojų nuomonė apie nuteistųjų bado akciją Alytaus pataisos namuose [interaktyvus], [žiūrėta 2010 lapkričio 18 d.] Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/article.php?id=37454505&com=1>

teisinio statuso pasikeitimas. Taip pat nauja tai, kad analizuojami nuteistojo teisinės padėties galimi pasikeitimai bausmės vykdymo metu.

Darbo tikslas – išanalizuoti bendrosios fizinio ir juridinio asmens teisinės padėties pasikeitimą (papildomų teisių ir pareigų atsiradimą) asmens atžvilgiu paskelbus apkaltinamąjį teismo nuosprendį.

Šiame darbe keliami uždaviniai:

1. atskleisti nuteistojo asmens teisinės padėties, kaip teisinės sąvokos turinį.
2. išanalizuoti nuteistojo asmens teises, laisves ir pareigas bei jų įgyvendinimo tvarką.
3. išanalizuoti nuteistojo galimybes įtakoti savo teisinę padėtį bausmės atlikimo metu.

Šiame magistro darbe remiamasi šiais tyrimo metodais: loginiu, sisteminės analizės, lyginamuoju, lingvistiniu, istoriniu, analitiniu – kritiniu ir kitais moksliniais tiriamaisiais metodais.

I. ASMENS TEISINĖS PADĖTIES SAMPRATA IR TURINYS

Lietuvos Respublikos Konstitucija² (toliau LR Konstitucija) numato ir užtikrina visiems Lietuvos Respublikos piliečiams ir kitiems joje esantiems asmenims galimybę naudotis LR Konstitucijoje, kituose įstatymuose ir tarptautiniuose teisės aktuose numatytais teisėmis ir laisvėmis, bei numato atvejus, kai Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti asmenys privalo vykdyti jiems nustatytas pareigas. Teisės teorijoje „asmuo“ dažniausiai apibrėžiamas kaip žmogus, kuris yra teisių ir pareigų subjektas³, tačiau šiame darbe sąvoka *asmuo* vartojama platesne apimtimi, kartu apimant ir juridinį asmenį. Teisinių santykių pagrindą sudaro subjektų (asmenų) subjektinės teisės ir teisinės pareigos. Subjektinės teisės ir teisinės pareigos nustato konkrečią laisvės apimtį, teisinių santykių dalyvių interesų ir jų elgesio reguliavimą. Subjektinė teisė – teisės normos nustatytas teisinio santykio dalyvio galimo elgesio matas. Svarbiausias jos bruožas yra galimybė ja pasinaudoti savo nuožiūra. Tuo subjektinė teisė skiriasi nuo teisinės pareigos. Subjektas visada gali atsisakyti pasinaudoti savo teise, išskyrus tuos atvejus, kai subjektinė teisė yra ir teisinė pareiga (pareigūnų įgaliojimai, institucijų valdžia⁴).

Svarbu apibrėžti ir teisinės pareigos sąvoką, teisinė pareiga – tai teisės normoje numatytas teisinių santykių dalyvio privalomo elgesio matas⁵. Skirtingai nuo subjektinės teisės, negalima atsisakyti atlikti pareigos. Asmuo ir jo pareigos yra neatsiejamos, todėl nei vienas asmuo negali, t.y. neturi teisės, „*nusišalinti nuo pareigų vykdymo ir niekam negalima atimti šios teisės be juridinio pagrindo*“⁶. Tais atvejais kai asmuo nevykdo arba netinkamai vykdo teises pareigas, gali kilti teisinė atsakomybė.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad literatūroje naudojamos sąvokos *teisės* ir *laisvės*, kai kuriais atvejais jos yra tapatinamos, kai kuriais atvejais yra taikomos ir aiškinamos skirtingai. Tačiau teisiniu požiūriu sąvokos *teisės* ir *laisvės* iš esmės yra tapačios, tai yra asmens subjektinės teisės, asmens galimo elgesio matas⁷.

Teisės teorija skiria tris pagrindines teisinės padėties rūšis⁸:

1. bendroji asmens teisinė padėtis;

² Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33–1014.

³ Žr. Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Eugrimas, Vilnius, 2002. p. 159.

⁴ Žr. Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Justitia, Vilnius, 2000. p. 214.

⁵ Žr. Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Justitia, Vilnius, 2000. p. 215.

⁶ Blaževičius, J., *et al.* Penitencinė teisė. Lietuvos teisės universitetas, Vilnius, 2004. p. 125.

⁷ Žr. Dambrauskienė G., *et al.* Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras I dalis. Teisės institutas. 2000. p. 117.

⁸ Prapiestis J., *et al.* Namų advokatas. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2002. p. 871.

2. specialioji vienos kategorijos/grupės asmenų (pvz. vaikų, moterų) teisinė padėtis;
3. individualioji asmens teisinė padėtis.

Bendroji Lietuvos Respublikos piliečių teisinė padėtis yra sudaroma iš tokių teisių ir pareigų, kuriomis gali naudotis ar privalo vykdyti visi Lietuvos Respublikos piliečiai, tai yra pagrindas analizuojant grupės ar individualią teisinę padėtį.

Teisės, laisvės ir pareigos gali būti klasifikuojamos įvairiais pagrindais:

- pagal reglamentavimo lygį (konstitucinės, įstatyminės, moralinės);
- pagal apimtį (absoliučios, ribojamos);
- pagal subjektą (vaikai, moterys, nuteistieji);
- pagal santykių esmę (asmeninės, politinės, socialinės);
- ir kitais pagrindais.

Moralinės teisės, laisvės ir pareigos nėra reglamentuojamos teisės aktais. Tai yra visuomenės narių tarpusavio nustatytos tam tikros visuomeninio gyvenimo taisyklės, kurių turi laikytis joje gyvenantys asmenys. Taip pat už tokių taisyklių pažeidimus ar pareigų nevykdymą, dažniausiai kyla moralinė, o ne teisinė atsakomybė, t.y. visuomenės nariai kitaip išreiškia nepasitenkinimą tokiu asmens elgesiu (pvz. pagrūmoja pirštu).

LR Konstitucijoje įtvirtintos teisės, laisvės ir pareigos yra Lietuvos Respublikos piliečių ir kitų joje esančių asmenų teisių, laisvių ir pareigų apsaugos ir jų užtikrinimo pagrindas. Žmogaus teisės ir laisvės paprastai aiškinamos atsižvelgiant į LR Konstitucijos 18 str. įtvirtintą principą, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1998 m. gruodžio 9 dienos nutarime, pateikė principinę šių teisių formuluotę: „*prigimtinis žmogaus teisių pobūdis reiškia, kad jos yra neatskiriamos nuo individo, nesusietos nei su teritorija, nei su tauta. Prigimtines teises žmogus turi nepriklausomai nuo to, ar jos yra įtvirtintos valstybės teisės aktuose, ar ne. Šias teises turi kiekvienas žmogus, tai reiškia, kad jas turi ir geriausiai, ir blogiausiai žmonės*“⁹. Šiame nutarime taip pat buvo pasakyta, kad žmogaus teisė į gyvybę yra prigimtine ir absoliuti todėl jokiais atvejais negali būti atimama, atsižvelgiant į tai Lietuvoje buvo panaikinta mirties bausmė. Prigimtines asmens teisės yra pagrindas, kurių niekas negali atimti, todėl jos sudaro asmens teisinės padėties pagrindą, kuri plėtoja ir papildo visos kitos teisės, laisvės ir pareigos.

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 1998, Nr. 109–3004.

Prigimtinės teisės ir laisvės iš asmens jokiais būdais ar atvejais negali būti atimamos. Tačiau tam tikrais teisės aktų reglamentuotais atvejais, kai kurios asmens teisės ir laisvės gali būti apribotos. LR Konstitucijos 20 str. 1 d. yra pasakyta, kad žmogaus laisvė yra neliečiama, tačiau 20 str. 2 d. pasakyta, kad ši žmogaus laisvė gali būti suvaržyta, jeigu įstatymuose yra numatyti pagrindai tokios laisvės suvaržymui. Asmens veiksmų laisvė nėra visiškai neribojama, nes LR Konstitucijos 28 str. pasakyta, kad asmuo įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų ir tokiu būdu nevaržyti, kitų asmenų teisių ir laisvių. Demokratinėje visuomenėje yra pripažįstami būtini kai kurių laisvių ir teisių apribojimai, kurie užtikrina, kad asmuo nevaržytų kitų asmenų teisių ir laisvių. Asmens teisių ir laisvių apribojimų pagrindus reglamentuoja LR Konstitucija, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija¹⁰, Tarptautinis politinių ir pilietinių teisių paktas¹¹ ir daugybė kitų Lietuvos Respublikos ir tarptautinių teisės aktų. Asmens teisių ir laisvių apribojimo pagrindai yra būtini siekiant užtikrinti asmens teisių ir laisvių apribojimų teisėtumą, siekiant, kad asmens teisės ir laisvės būtų ribojamos tik išskirtiniais ir visuomenei svarbiais atvejais. Iš to darytina išvada, kad asmuo turi ne tik teises ir laisves, kuriomis gali naudotis, bet turi ir pareigas, kurias privalo atlikti ar vykdyti. Pareigų laikymasis yra svarbus visuomenės gyvavimo garantas, kadangi visuomenė reguliuodama savo narių tarpusavio santykius, leidžia teisės normas, kurios numato tam tikras visuomenės gyvenimo taisykles, kurių asmenys privalo laikytis, o už taisyklių nesilaikymą numato galinčias kilti teises pasekmes.

Teisės ir pareigos yra neatsiejamos nuo asmens, teisėmis asmuo naudojasi ir pareigas atlieka asmeniškai. Tačiau kai kurias teises, laisves ir pareigas asmenys gali įgyvendinti kolektyviškai. Specialioji vienos kategorijos asmenų teisinė padėtis apima tokias asmens teises, laisves ir pareigas, kurios yra numatytos LR Konstitucijoje, įstatymuose ir tarptautiniuose teisės aktuose ir skirtos būtent vienos kategorijos asmenims. Šiuo atveju asmenys yra grupuojami pagal tam tikrus požymius, kadangi būtent tik tam tikrais požymiais apibūdintam subjektui LR Konstitucija, įstatymai ir kiti teisės aktai suteikia tam tikras teises ir laisves, arba nurodo pareigą atlikti tam tikrus veiksmus. Subjekto požymiai gali būti labai įvairūs, pvz.: amžius, lytis, pilietybė, šeiminių aplinkybės ir kt. Amžius dažniausiai yra siejamas su tam tikrų teisių ir laisvių įgijimu ir pareigų atsiradimu (pvz. Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse¹²

¹⁰ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija. Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987.

¹¹ Tarptautinis politinių ir pilietinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002-08-02, Nr. 77-3288.

¹² Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas 2.5 str. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

numatyta, kad asmuo sulaukęs 18 metų savo veiksmais gali įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas, LR Konstitucijoje įtvirtinta, kad „*asmenims iki 16 metų mokslas yra privalomas*“¹³). Lyties požymiu diferencijuojamų teisių, laisvių ir pareigų yra labai mažai, kadangi LR Konstitucijos 28 str. draudžia asmenis diskriminuoti dėl lyties ir kitų požymių. Todėl šis požymis yra naudojamas tik išskirtiniais atvejais, kai viena ar kita lytis dėl fiziologinių ypatybių gali pasinaudoti tam tikromis teisėmis ar atlikti tam tikras pareigas (pvz. LR Karo prievolės įstatymas¹⁴ numato, kad pareigą atlikti karo prievolę turi vyras nuo 16 metų). Pilietybė yra būtinas požymis įgyvendinant teises ir laisves, kurios yra susijusios su valstybės funkcijomis ir jos veikla (pvz. stojant į valstybės tarnybą, įgyvendinant rinkimų teises ir kt.). Šeiminės aplinkybės yra svarbus požymis tuo atveju, kai asmuo yra susituokęs arba turi vaikų, kadangi LR Konstitucija, įstatymai ir kiti teisės aktai šiais atvejais asmenims suteikia specifinių teisių ir pareigų (pvz. LR Konstitucijoje numatyta tėvų teisė ir pareiga auklėti savo vaikus, ir iki pilnametystės juos išlaikyti¹⁵). Kitais pagrindais gali būti įvairūs juridiniai faktai, asmens vykdomos veiklos ypatumai ir pan..

Individualiąją asmens teisinę padėtį sudaro teisių, laisvių ir pareigų visuma. Kiekvienas asmuo yra individuali asmenybė, todėl kiekvieno asmens įgytos teisės, laisvės ir pareigos sudaro individualiąją teisinę padėtį (asmens teisių, laisvių ir pareigų visumą). Asmenys veikia ir dalyvauja skirtinguose visuomeniniuose ir teisiniuose santykiuose, todėl atsižvelgiant į tų santykių esmę ir apimtį, susiformuoja tam tikra individuali asmens teisių, laisvių ir pareigų visuma. Individualioji asmens teisinė padėtis yra labai dinamiška, kadangi kiekvienas asmens gyvenimo pasikeitimas ar juridinis faktas susijęs su tuo asmeniu gali turėti įtakos šio asmens teisių, laisvių ir pareigų visumai.

Asmens teisinę padėtį galima teoriškai diferencijuoti pagal tam tikrus požymius, kurie gali apibūdinti kai kurių teisių, laisvių ir pareigų kilmę ar jų reikšmę. Tačiau praktikoje toks diferencijavimas esminės reikšmės neturi, kadangi asmens teisinė padėtis yra labai plati ir dinamiška sąvoka.

Apibendrinant galima teigti, kad *asmens teisinė padėtis* yra asmens teisių ir privalomų pareigų visuma, kurias asmuo įgyja dalyvaudamas skirtinguose visuomeniniuose santykiuose. Asmens teisei padėčiai esminės reikšmės turi įvairūs juridiniai faktai asmens atžvilgiu. Asmens teisės gali būti ribojamos ar atimamos tik konkrečiais įstatymuose įtvirtintais atvejais,

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucija 41 str. 1 d. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33–1014.

¹⁴ Žr. Lietuvos Respublikos Karo prievolės įstatymo 4 str. Valstybės žinios, 1996, Nr. 106-2427.

¹⁵ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 str. 6 d. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33–1014.

kai tai yra būtina, siekiant apsaugoti kitų visuomenės narių teises, laisves ir teisėtus interesus. Teisinės padėties sąvokos ir jos turinio išaiškinimas yra labai svarbus nagrinėjant šio darbo temą, kaip specialiąją vienos asmenų grupės teisinę padėtį.

II. NUTEISTOJO ASMENS TEISINĖS PADĖTIES SAMPRATA IR TURINYS

Demokratinės visuomenės nustatytų ir įtvirtintų taisyklių nesilaikymas daro žalą visuomenės gyvenimo tvarkai ir jos saugomoms vertybėms. Todėl nuo seniausiųjų laikų už nustatytų taisyklių nesilaikymą buvo numatomos tam tikros bausmės ir asmenys buvo baudžiami, taip siekiant užtikrinti visuomenės nustatytų taisyklių laikymąsi. Lietuvos Respublikoje svarbiausias visuomenės gyvenimo vertybes baudžiamosios teisės priemonėmis saugo Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas (toliau LR BK). LR BK paskirtis yra „*baudžiamosios teisės priemonėmis ginti žmogaus ir piliečio teises ir laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų*“¹⁶. LR Konstitucijos 31 str. 1 d. pasakyta, kad „*asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu*“¹⁷. Kaip jau buvo minėta, asmens teisinę padėtį gali pakeisti tam tikras juridinis faktas, t.y. įvykis turintis juridinę reikšmę. Šiuo atveju priimto nuosprendžio įsigaliojimas, kuriuo asmuo buvo pripažintas kaltu yra reikšmingas juridinis faktas asmens teisinei padėčiai. Nes asmens teisių ir pareigų apimtis bei turinys pasikeičia, kai teismas valstybės vardu pasmerkia asmens nusikalstamą elgesį ir jam yra nustatomi tam tikri teisių ir laisvių apribojimai. Todėl, nuteisus asmenį kriminaline bausme jos atlikimo laikotarpiu keičiasi asmens teisinė padėtis. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekse (toliau LR BPK) yra numatyta, kad „*kaltinamasis, dėl kurio yra priimtas apkaltinamasis nuosprendis, tampa nuteistuoju*<...>.“¹⁸

Toks asmuo „*bausmės atlikimo metu įgyja naujų, specialių teisių ir pareigų, kurių neturi nenuteisti asmenys*“¹⁹. Kaip jau buvo minėta asmens teisinė padėtis pasikeičia, kai asmeniui yra paskelbiamas nuosprendis ir jis įsiteisėja. Nuosprendis yra išskirtinės svarbos procesinis dokumentas baudžiamajame procese ir yra skelbiamas Lietuvos Respublikos vardu. Šis dokumentas turi tiesioginės įtakos ir asmens teisinei padėčiai, kadangi tik nuosprendžiu gali būti konstatuota, kad kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką, ir jam paskirta bausmė.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas 1 str. 1 d. Valstybės žinios, 2000 Nr. 89-2741.

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija 31 str. 1 d. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33–1014.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas 22 str. 4 d. Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46.

¹⁹ Švedas G. Bausmių vykdymo teisė Bendroji dalis. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2003. p. 153.

Įsiteisėjęs nuosprendis pakeičia kaltinamojo procesinį statusą – įsiteisėjus apkaltinamajam nuosprendžiui nustoja veikti nekaltumo prezumpcija, nuteistajam pradėdama taikyti teismo paskirta sankcija, jam tenka patirti kitus su nuteisimu susijusius suvaržymus²⁰.

Teismo nuosprendis įsiteisėja praėjus dvidešimt dienų nuo nuosprendžio paskelbimo (įteikimo) dienos, jeigu nebuvo paduotas apeliacinis skundas. Tuo atveju „*jei yra paduotas apeliacinis skundas, nuosprendis nepradedamas vykdyti*“²¹. Jei dėl pirmosios instancijos teismo priimto nuosprendžio yra paduotas apeliacinis skundas, toks nuosprendis įsiteisėja nuo apeliacinės instancijos teismo sprendimo paskelbimo dienos.

Tačiau kyla klausimas koks yra asmens teisinis statusas (kaltinamojo ar nuteistojo), kai asmuo raštu pareiškia norą pradėti atlikti bausmę neįsiteisėjus teismo nuosprendžiui, kol byla bus išnagrinėta apeliacine tvarka²²? LR BPK sudaro galimybę, kuri yra orientuota į nuteistojo asmens poreikius, pradėti atlikti bausmę anksčiau, nelaukiant apeliacinio sprendimo. Tačiau problema ta, kad LR Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso (toliau LR BVK) 5 str. 1 d. yra numatyta, jog bausmės vykdymo pagrindas yra tik įsiteisėjęs apkaltinamasis Lietuvos Respublikos teismo nuosprendis. Todėl šiuo atveju nėra aišku kokių teisiniu pagrindu remiantis asmuo atliks kriminalinę bausmę ir koks šio asmens teisinis statusas atliekant bausmę iki apeliacinio skundo išnagrinėjimo. Iš esmės galima teigti, kad neįsiteisėjęs apkaltinamasis nuosprendis yra patvirtinęs asmens kaltumą, o tuo atveju, jeigu asmuo prašo leisti pradėti atlikti bausmę, kol byla bus išnagrinėta apeliacine tvarka parodo, kad nuteistasis pripažįsta apkaltinamąjį nuosprendį ir su juo iš dalies sutinka, todėl tokį nuosprendį teoriškai galima laikyti teisiniu pagrindu vykdyti paskirtą bausmę. Įstatymų leidėjas numatydamas tokią galimybę asmenį įvardino kaip nuteistąjį, bet toks asmens pavadinimas teoriškai irgi nėra visiškai teisingas. Tačiau darant prezumpciją, kad kriminalinę bausmę gali atlikti tik nuteistas asmuo, kurio atžvilgiu yra priimtas apkaltinamasis nuosprendis, galime tokį asmenį vadinti nuteistuoju, o neįsigaliojęs teismo nuosprendis turi teisinę galią paskirti asmeniui kriminalinę bausmę.

Apibendrinant darytina išvada, kad tuo atveju, kai asmuo atlieka bausmę be įsiteisėjusio apkaltinamojo nuosprendžio neatitinka LR Konstitucijos ir LR Bausmių vykdymo kodekso nuostatų, ir atsižvelgiant į tai, kad tokia LR Baudžiamojo proceso kodekso nuostata

²⁰ Žr. Goda G., *et al.* Baudžiamojo proceso kodekso komentaro I-IV dalys. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2003. p. 65.

²¹ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas 315 str. 1 d. Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46.

²² Žr. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 315 str. 2 d. Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46.

prieštarauja LR Bausmių vykdymo kodeksui, įstatymų leidėjas turėtų išspręsti šių teisės normų koliziją, plačiau reglamentuojant tokio asmens prašymo įgyvendinimo tvarką ir asmens teisinę padėtį laikotarpiu iki apeliacinio skundo išnagrinėjimo. Manytina, kad tokia nuostata labai tinkamai ir tiksliai yra reglamentuota Norvegijos karalystės Baudžiamojo proceso kodekso 453 str.²³, kuriame nurodyta, kad teismo sprendimas gali būti pradėtas vykdyti iki jo įsigaliojimo, jeigu to prašo nuteistas asmuo ir baudžiamojon atsakomybėn asmenį patraukianti institucija nustato, kad ji būtų tinkama ir neprieštarauja esamoms aplinkybėms.

Tačiau šiame darbe vadovaujantis tuo, kad įstatymų leidėjas tokį asmenį įvardino kaip nuteistą, laikysime, kad asmuo pareiškęs norą pradėti atlikti bausmę, kol byla bus išnagrinėta apeliacine tvarka, yra laikomas nuteistuoju.

LR BVK 10 str. yra nustatyta, kad bausmes atliekantys Lietuvos Respublikos piliečiai turi visas Lietuvos Respublikos piliečiams LR Konstitucijos ir įstatymų nustatytas teises, laisves ir pareigas su apribojimais, kuriuos numato Lietuvos Respublikos įstatymai ir teismo nuosprendis. Bausmes atliekančių nuteistųjų užsieniečių teisinę padėtį nustato LR Konstitucija ir įstatymai, reglamentuojantys šių asmenų teises, laisves bei pareigas jiems esant Lietuvos Respublikoje, Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys ir teismo nuosprendis²⁴. Taigi šiuo atveju jau kalbama apie specialiąją nuteistųjų asmenų teisinę padėtį. Specialiosios nuteistųjų teisinės padėties pagrindą sudaro bendroji asmens (piliečio arba užsieniečio) teisinė padėtis, nes nuteistajam išlieka visos bendrosios teisės ir pareigos, kurių neapriboja paskirtoji bausmė, bei teisės ir pareigos kurias sukuria paskirtoji bausmė. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad asmuo nepraranda ir kitų teisių, laisvių ar pareigų, tačiau atsižvelgiant į bausmės specifiką, tokių asmens teisių ir laisvių įgyvendinimas gali būti apribotas arba gali būti numatyta kitokia jų įgyvendinimo forma nei yra įprasta.

Nuteistojo asmens teisinė padėtis literatūroje apibrėžiama kaip konstitucinių, pilietinių ir nuteistiesiems bausmių vykdymo įstatymų suteiktų bendrųjų ir specialiųjų teisių visuma, priklausanti nuo paskirtosios bausmės rūšies, jos tikslų ir nuteistojo elgesio vykdant (atliekant) bausmę²⁵. Kiti autoriai nuteistojo teisinę padėtį traktuoja kaip subjektyvias teises, laisves ir pareigas, kurias įgyja nuteistasis asmuo įsiteisėjus apkaltinamajam teismo nuosprendžiui, kuriuo paskirta bausmė²⁶. Nuteistojo asmens teisinės padėties pagrindą sudaro bendroji asmens

²³ Užsienio valstybių Baudžiamieji ir Baudžiamojo proceso kodeksai [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. rugsėjo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

²⁴ Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas 10 str. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr. 73-3084.

²⁵ Blaževičius, J., *et al.* Penitencinė teisė. Lietuvos teisės universitetas, Vilnius, 2004. p. 128.

²⁶ Švedas G. Bausmių vykdymo teisė Bendroji dalis. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2003. p. 152.

teisinė padėtis, kadangi nuteistajam asmeniui išlieka visos bendrosios teisės, laisvės ir pareigos, kurių neapriboja paskirta bausmė. Nuteistojo asmens teisinę padėtį galima apibūdinti siaurąja ir plačiąja prasme. Siaurąja prasme, nuteistojo asmens teisinė padėtis apibrėžiama tik kaip specialiosios teisės, laisvės ir pareigos, kurias asmuo įgyja įsiteisėjus apkaltinamajam teismo nuosprendžiui, kuriuo asmeniui yra paskiriama bausmė. Plačiąja prasme nuteistojo asmens statusas apibrėžiamas kaip konstitucinės ir pilietinės teisės, laisvės ir pareigos su apribojimais, numatytais įstatymų ir teismo nuosprendžio, bei nuteistiesiems bausmių vykdymo įstatymų suteiktos specialiosios teisės, laisvės ir pareigos.

Nuteistojo asmens teisinė padėtis ir jos sandara labai priklauso nuo teismo paskirtos bausmės turinio, tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai kad nuteisto asmens teisinės padėties samprata „yra panaši, tačiau ne tapati bausmės turinio sampratai“²⁷. Kadangi bausmės turinys apibrėžia ir nurodo, kokios asmens teisės ir laisvės, ir kokia apimtimi jos yra ar gali būti ribojamos, o bausmių vykdymo įstatymai reglamentuoja atskirų bausmių rūšių ir jų turinio realizavimo tvarką. Todėl labai svarbu, kad baudžiamajame įstatyme būtų tiksliai ir nedviprasmiškai apibrėžtas kiekvienos bausmės rūšies turinys. Taip pat svarbu tai, kad bausmių turinys būtų suformuluotas remiantis humaniško ir teisėtumo principais, bei numatyti tikslai, kurių yra siekiama nubaudžiant asmenį. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kuo griežtesnė bausmė, tuo daugiau yra ribojamos nuteistojo asmens teisės ir laisvės. Kuo bausmė švelnesnė, tuo nuteistasis teisių turi daugiau nei pareigų ir panašiai. Kriminalinės bausmės turinys susideda iš dviejų elementų²⁸:

- 1) kiekybinio elemento;
- 2) kokybinio elemento;

Kiekybinis bausmės turinio elementas parodo, kuriam laikui apribojamos tam tikros asmens teisės ar laisvės. Kokybinis elementas parodo kokios asmens teisės ar laisvės turi būti apribotos arba atimtos, bei kaip įgyvendinami šie apribojimai ir kokia jų apimtis. Šie elementai parodo kriminalinės bausmės griežtumą nuteistojo asmens teisinės padėties atžvilgiu. Kuo didesnis ribojamų teisių kiekis ir kuo didesne apimtimi jos yra ribojamos, tuo griežtesnė bausmė ir atvirkščiai.

Nuteistojo teisinė padėtis susideda iš bendrosios asmens teisinės padėties ir nuteistojo asmens bendrųjų ir specialiųjų teisių ir pareigų. Bendrosios asmens teisinės padėties išlikimą garantuoja Lietuvos Respublikos pilietybės palikimas nuteistajam asmeniui. Tokia nuostata

²⁷ Švedas G. Bausmių vykdymo teisė Bendroji dalis. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2003. p. 153.

²⁸ Blaževičius J., *et al.* Penitencinė teisė. Lietuvos teisės universitetas, Vilnius, 2004. p. 13

lemia tai, kad nuteistajam asmeniui yra paliekamos visos Lietuvos Respublikos piliečio teisės, laisvės ir pareigos, kurių įgyvendinimas nėra apribojamas teismo nuosprendžiu. Nuteistiesiems užsieniečiams taip pat negali būti atimta jų turima pilietybė²⁹.

Pagrindinis skirtumas tarp nuteistųjų ir kitų asmenų teisinių padėčių, toks, kad nuteistojo teisės ir laisvės yra ribojamos remiantis teismo nuosprendžiu ir įstatymais, tuo tarpu kitų asmenų teisės ir laisvės riboja tik įstatymai. Todėl teismo paskirtos bausmės turinys, t.y. teisių ir laisvių apribojimų nustatymas lemia tai, kad nuteistajam asmeniui yra atimamos arba apribojamos galimybės naudotis kai kuriomis LR Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtintomis teisėmis, ir laisvėmis, bei tai kad nuteistasis, išsaugodamas konkrečią teisę, negali jos realizuoti visa apimtimi, t. y. kaip nenuteistas asmuo. Tais atvejais, kai teismo paskirtoji bausmė neatima tam tikros teisės, yra numatomi ir reglamentuojami būdai ir priemonės pasinaudoti tokiomis teisėmis. Pvz. nuteistiesiems terminuoto laisvės atėmimo arba laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmėmis yra leidžiama disponuoti savo turtu, esančiu ne pataisos įstaigoje. Tačiau šie asmenys tokią teisę gali įgyvendinti tik per atstovą, taip pat šie nuteistieji neturi teisės sudaryti tokių civilinių sandorių, kurie dėl savo pobūdžio gali būti sudaromi tik asmeniškai³⁰. Nuteistieji laisvės apribojimu negali keisti savo gyvenamosios vietos apie tai nepranešus teismui arba bausmę vykdančiai institucijai. Tokiais atvejais bausmių vykdymo įstatymai ir kiti juos įgyvendinantys teisės aktai numato detalią vienos ar kitos teisės realizavimo tvarką, jei ši nėra atimta.

Asmens teisinės padėties pasikeitimą, po apkaltinamojo nuosprendžio įsigaliojimo geriausiai atspindi nuteistajam asmeniui paskirtosios bausmės, nustatytų naujų įpareigojimų ir/ar teisių atsiradimas, kurių neturi nenuteisti asmenys (pvz. draudimas lankytis tam tikrose vietose arba bendrauti su tam tikrais asmenimis).

Nuteistojo asmens teisinė padėtis nėra statiška t.y. asmens teisių ir pareigų santykis ir jų visuma gali keistis, atsižvelgiant į įstatymų numatytas aplinkybes. Tai yra numatyta LR BVK 9 str., kuriame yra įtvirtintas teisingo ir progresyvaus bausmių atlikimo principas. Šio principo įgyvendinimas lemia tai, kad nuteistojo asmens teisinė padėtis gali gerėti arba blogėti atsižvelgiant į nuteistojo asmens elgesį bausmės atlikimo metu, nustatytų pareigų ir draudimų laikymąsi ir kitas įstatymų numatytas aplinkybes. Atsižvelgiant į tai, institucijos ir pareigūnai, vykduontys arba kontroliuojantys teismo paskirtų bausmių atlikimą, gali spręsti apie nuteistojo asmens pasitaisymą, pavojingumą visuomenei ir kitus aspektus, siekiant sušvelninti ar

²⁹ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija 15 str. Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497.

³⁰ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas 2.132 str. 1 d. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

sugriežtinti nuteistojo asmens teisinę padėtį. Pabrėžtina tai, kad tokiu atveju nuteistasis tampa ne tik pataisos proceso objektu, tačiau ir jo dalyviu, kadangi gali pats aktyviai dalyvauti pataisos priemonėse ir taip įtakoti savo teisinę padėtį. Tačiau labiausiai nuteistojo teisinę padėtį lemia paskirtoji bausmė.

Nuteistojo asmens teisinė padėti yra specialioji asmens teisinė padėtis, kuri susidaro iš visumos asmens subjektinių teisių, kuriomis asmuo gali pasinaudoti bausmės atlikimo metu ir visų privalomų vykdyti teisinių pareigų. Nuteisimas nepanaikina asmens turimos pilietybės, taip pat neatima kitų asmens prigimtinių teisių, tačiau įstatymai ir teismo nuosprendis suteikia nuteistajam specifinių teisių ir pareigų, kurių neturi nenuteisti asmenys. Nuteistojo teisinė padėtis yra dinamiška ir atsižvelgiant į nuteistojo asmens elgesį, bei kitas aplinkybes (pvz. sveikatos būklė, atliktos bausmės dalis ir kt.) bausmės atlikimo metu gali keistis.

III. NUTEISTOJO UŽSIENIEČIO TEISINĖ PADĖTIS

LR BK yra numatyta, kad visi asmenys t.y. tiek Lietuvos Respublikos piliečiai, tiek užsienio valstybių piliečiai, tiek asmenys be pilietybės įvykdę nusikalstamas veikas Lietuvos Respublikos jurisdikcijos ribose, atsako pagal LR BK. Kadangi yra numatyta baudžiamoji atsakomybė, todėl turi būti numatyta ir baudžiamųjų priemonių realizavimo tvarka šių asmenų atžvilgiu. LR BVK 10 str. 2 d. reglamentuoja Lietuvos Respublikoje bausmes atliekančių užsieniečių teisinę padėtį, kur pasakyta, kad Lietuvos Respublikoje bausmes atliekančių užsieniečių asmenų teisinę padėtį nustato Lietuvos Respublikos įstatymai, reglamentuojantys šių asmenų teises, laisves bei pareigas jiems esant Lietuvos Respublikoje, Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, Lietuvos Respublikos įstatymai ir teismo nuosprendis³¹.

Užsieniečio sąvoka yra išaiškinta Lietuvos Respublikos įstatyme Dėl užsieniečių teisinės padėties, kuriame pasakyta, kad „*užsienietis – asmuo, kuris nėra Lietuvos Respublikos pilietis, neatsižvelgiant į tai, ar jis turi kurios nors užsienio valstybės pilietybę, ar neturi jokios*“³².

Šiame įstatyme yra įtvirtinta ir bendroji užsieniečio teisinė padėtis:

„1. Užsieniečiai Lietuvos Respublikoje turi tas teises ir laisves, kurias numato Lietuvos Respublikos Konstitucija, tarptautinės sutartys, Lietuvos Respublikos įstatymai ir Europos Sąjungos teisės aktai.

³¹ Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas 10 str. 2 d. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr.73-3084.

³² Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl užsieniečių teisinės padėties 2 str. 32 d. Valstybės žinios, 2004, Nr.73–2539.

2. Užsieniečiai Lietuvos Respublikoje yra lygūs pagal įstatymus, neatsižvelgiant į jų lytį, rasę, tautybę, kalbą, kilmę, socialinę padėtį, tikėjimą, įsitikinimus ar pažiūras.

3. Užsieniečiai, esantys Lietuvos Respublikoje, privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų.

4. Užsieniečiai, policijos ar kitos teisėsaugos institucijos pareigūnų reikalavimu privalo pateikti asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą (kelionės dokumentą, leidimą gyventi ar kita), taip pat kitus dokumentus, kuriuose nurodytas buvimo valstybėje tikslas ir sąlygos ir kurie įrodo, kad jis Lietuvos Respublikoje yra teisėtai³³.

Iš to galima daryti išvadą, kad užsieniečiai Lietuvos Respublikoje turi tokias pačias teises ir laisves, kaip ir Lietuvos Respublikos piliečiai (su kai kuriomis išimtimis), bei tokias teises, laisves ir pareigas, kurias numato tarptautiniai teisės aktai, bei Lietuvos Respublikos sutartys su užsienio valstybėmis.

LR BVK 3 str. 2 d. yra nustatyta, kad visiems Lietuvos Respublikoje bausmes atliekantiems asmenims yra taikomi Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo įstatymai. Ši nuostata reiškia, kad tiek Lietuvos Respublikos piliečiams, tiek kitų valstybių piliečiams, taip pat ir asmenims be pilietybės, kurie atlieka teismo paskirtą bausmę Lietuvos Respublikoje yra taikomi Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo įstatymai, išskyrus tuos atvejus, kai Lietuva su atitinkama užsienio šalimi yra pasirašiusi tarptautines sutartis. Tada gali būti taikomi ir tų valstybių įstatymai. Pvz. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių nustatyta tvarka sprendžiami nuteistų užsieniečių dalyvavimo jų valstybėse vykstančiuose rinkimuose klausimai (LR BVK 13 str. 3 d.) arba jų perdavimas toliau atlikti bausmę į kitą valstybę (LR BVK 109 str. 2 d.).

Nagrinėjant nuteistųjų užsieniečių teisinę padėtį yra labai svarbi Europos Tarybos ministrų komiteto rekomendacija Nr. (84) 12 „Dėl kalinamų užsieniečių³⁴“, priimta 1984 m. birželio 21 d. Kurioje yra rekomenduojama taikyti kai kuriuos specialius principus (priemonės mažinti kalbos barjerui, gerinti socialinę integraciją ir kt.) skirtus nuteistiems kalinamiems užsieniečiams. Nuteistojo asmens pilietybė ar jos neturėjimas negali būti laikomas lemiamu ir esminiu kriterijumi parenkant užsieniečiui įkalinimo įstaigą. Tokiais atvejais turėtų būti atsižvelgiama į nuteistojo galimybes bendrauti su tos pačios pilietybės, kalbos ar kultūros asmenimis. Nuteistiesiems užsieniečiams atvykus į pataisos įstaigas suprantama kalba turi būti

³³ Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl užsieniečių teisinės padėties 3 str. Valstybės žinios, 2004, Nr.73–2539.

³⁴ Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija Dėl kalinamų užsieniečių Nr. R (84) 12, 1984 m. birželio 21 d. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://sena.kdmc.lt/teises_aktai.htm

išaiškinami pagrindiniai bausmės atlikimo reikalavimai, jų teisės ir pareigos, jų teisė reikalauti ir susitikti su savo pilietybės valstybės konsulinės įstaigos atstovais. Todėl valstybėms narėms siūloma vadovautis rekomendacijoje įtvirtintais principais siekiant užtikrinti, kad kalinamiems užsieniečiams taikomas režimas būtų palankesnis jų socialinei integracijai.

Lietuvoje bausmes atliekantys užsieniečiai turi įstatymų nustatytas bendrąsias ir specialiąsias nuteistojo teises, laisves ir pareigas. Tačiau specialiosios nuteistųjų užsieniečių teisės skiriasi nuo kitų nuteistųjų teisių. Kadangi Bausmių vykdymo kodekso 70 str. 3 d. yra numatyta, kad laisvės atėmimo bausmę atliekantys užsieniečiai esant galimybei turi būti laikomi atskirai nuo kitų nuteistųjų, taip pat LR BVK 154 str. 3 d. 4 p. numato, kad nuteistiems užsieniečiams nėra suteikiama teisė išvykti be sargybos arba be palydos už pataisos įstaigos ribų. LR BVK 109 str. 1 d. numato, kad nuteistieji užsieniečiai turi teisę per Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministeriją palaikyti ryšius su savo valstybių diplomatinėmis atstovybėmis ir konsulinėmis įstaigomis bei tarptautinėmis organizacijomis. Tokia nuteistųjų užsieniečių teisė bendrauti su savo pilietybės valstybės diplomatiniais ar konsuliniais atstovais yra įtvirtinta minėtoje Europos Tarybos rekomendacijoje Dėl kalinamų užsieniečių³⁵. Todėl bausmę vykdanti institucija turėtų glaudžiai bendradarbiauti su užsieniečio valstybės diplomatinės ar konsulinės tarnybos atstovais ir teikti visapusišką pagalbą užsieniečiams bei sudaryti galimybes, kad nebūtų kliūčių palaikyti šiuos socialinius ryšius.

Nuteistieji užsieniečiai, kuriems paskirta laisvės atėmimo bausmė, gali būti perduoti atlikti paskirtą bausmę į kitą valstybę Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse su užsienio valstybėmis numatytais atvejais ir tvarka. Europos nuteistųjų asmenų perdavimo konvencijos 2 str. 2 d. yra numatyta, kad asmuo gali pareikšti pageidavimą, kad būtų perduotas arba jį nuteisusiai valstybei, arba valstybei, kurioje jis turės atlikti bausmę³⁶. Tokios Konvencijoje įtvirtintos nuostatos leidžia užsienyje nuteistam asmeniui grįžti atlikti paskirtą bausmę į valstybę, kurios pilietis jis yra arba kurioje jis nuolat gyvena.

Nuteistųjų užsieniečių teisinė padėtis yra labai aktuali, kadangi Europos sąjungos valstybių įkalinimo įstaigose yra 114.832 nuteistieji³⁷ (tai sudaro 18,9 % visų nuteistųjų) atliekančių laisvės atėmimo bausmes valstybėse, kurių piliečiai jie nėra. Lietuvos įkalinimo

³⁵ Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija Dėl kalinamų užsieniečių Nr. R (84) 12, 1984 m. birželio 21 d. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://sena.kdmc.lt/teises_aktai.htm

³⁶ Žr. Europos nuteistųjų asmenų perdavimo konvenciją. Valstybės žinios, 1995, Nr. 42–1022.

³⁷ Mulder H. F. Foreigners in prisons. Results EU study [interaktyvus], [žiūrėta 2010 lapkričio 18 d.]. Prieiga per internetą: http://www.cepprobation.org/uploaded_files/pres%20Nie%2008%20Hofstee.pdf

įstaigose 2009 m. buvo 73 nuteistieji užsieniečiai³⁸. Atsižvelgiant į didelį nuteistųjų užsieniečių skaičių yra ruošiami teisės aktai ir rekomendacijos, kurie pagerintų nuteistųjų užsieniečių teisinę padėtį bausmės atlikimo metu.

LR BVK reglamentuoja visų nuteistų asmenų atliekančių kriminalinę bausmę Lietuvoje, teisinę padėtį. Taip pat yra reglamentuojamos teisės, laisvės ir pareigos, kurias įgyja nuteistas užsienietis po apkaltinamojo nuosprendžio įsigaliojimo. Šių asmenų teisių, laisvių ir pareigų atžvilgiu yra taikomos kai kurios išimtys, kurias lemia šių asmenų specifika.

IV. BENDROSIOS NUTEISTŪJŲ ASMENŲ TEISĖS, LAISVĖS IR PAREIGOS

1. Bendrosios nuteistojo teisės ir laisvės

Kaip jau buvo minėta nuteistojo asmens padėtis labai priklauso nuo asmeniui paskirtos kriminalinės bausmės, tačiau įstatymų leidėjas išskiria tokias teises, laisves ir pareigas, kurios yra taikomos visiems nuteistiesiems, nepriklausomai nuo to koks fizinis ar juridinis asmuo ir kokia kriminaline bausme yra nuteisiamas. Bendrosios nuteistųjų teisės, laisvės ir pareigos sudaro dalį nuteistojo specialiosios asmens teisinės padėties, kitą dalį nuteistojo asmens teisinės padėties sudaro specialiosios nuteistojo asmens teisės ir pareigos, kurios priklauso nuo teismo paskirtos bausmės rūšies. Specialiąsias nuteistųjų teises, laisves ir pareigas nustato atskirų bausmių vykdymo tvarką ir sąlygas reglamentuojantys LR BVK skyriai ir kiti teisės aktai.

Nuteistojo teisės ir laisvės – tai teisės normose nustatytos bausmių vykdymo teisinio subjekto galimo elgesio ribos ir taisyklės, kuriomis subjektas naudojasi savo nuožiūra³⁹.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad įstatymų leidėjas apibrėždamas bendrąsias nuteistųjų asmenų teises, laisves ir pareigas atkartojo ir detalizavo LR Konstitucijoje, įstatymuose ir tarptautiniuose teisės aktuose numatytas asmens teises ir pareigas.

Pirmiausia tikslinga analizuoti LR BVK 11 str. numatytas bendrąsias teises ir laisves: LR BVK 11 str. 1 d. yra numatyta, kad nuteistieji turi teisę gauti rašytinę informaciją apie bausmės atlikimo tvarką ir sąlygas, savo teises bei pareigas. Šią informaciją bausmės vykdymo institucija pateikia lietuvių kalba arba nuteistojo gimtąja kalba, arba ta kalba, kurią nuteistasis

³⁸ Kalejimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos Nuteistųjų laisvės atėmimu skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos suvestinė [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_mt&lang=1

³⁹ Švedas G. Bausmių vykdymo teisė Bendroji dalis. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2003. p. 155.

supranta. Ši teisė detalizuoja LR Konstitucijos 25 str. 2 d., Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 19 str.⁴⁰ įtvirtintą informacijos gavimo ir skleidimo laisvės teisę. Ši nuteistųjų asmenų teisė yra įtvirtinta ir tarptautiniuose teisės aktuose bausmių vykdymo klausimais. Standartinių minimalių Jungtinių tautų taisyklių Dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu (Tokijo taisyklės), 12.3 punkte numatyta, kad taikant „su laisvės atėmimu nesusijusias priemones, pažeidėjui žodžiu ir raštu paaiškinama apie sąlygas, reguliuojančias priemonės taikymą, įskaitant ir pažeidėjo pareigas ir teises“⁴¹. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija Rec(2006)2 valstybėms narėms dėl Europos kalinimo taisyklių (toliau Europos kalinimo taisyklės) 30.1. punkte nustatyta, kad „priimant – o vėliau taip dažnai, kiek to reikės – visus kalinius reikia raštu ir žodžiu, jiems suprantama kalba supažindinti su vidaus režimo taisyklėmis, jų teisėmis ir pareigomis kalinimo įstaigoje.“⁴². Ši nuostata labai svarbi, kadangi įpareigoja pataisos įstaigos administraciją nuteistajam išaiškinti informaciją žodžiu, jei šis nesupranta jos raštu. Tai reiškia, kad bausmę vykdanči institucija privalo ne tik formaliai pateikti informaciją raštu, tačiau ir išaiškinti nuteistajam paskirtos bausmės turinį, supažindinti su teisių, laisvių ir pareigų visuma bei jų realizavimo tvarka. Prievolė išaiškinti bausmės atlikimo tvarką ir sąlygas, bei nuteistojo teises ir pareigas yra numatyta teismui apkaltinamuoju nuosprendžiu asmeniui paskyrus kriminalinę bausmę. Tokia prievolė teismams yra numatyta LR BPK 349-356 str. Ši teisė yra labai svarbi ir tuo, kad ji užtikrina nuteistajam teisę gauti informaciją ta kalba, kurią jis supranta. Šios teisės svarbą lemia tai, kad priešingai nei LR BPK 8 str. 2 d., bausmių vykdymo įstatyme nėra numatyta ir užtikrinama nuteistojo teisė į procesą nuteistojo gimtąja kalba, arba kalba kurią nuteistasis moka. Tai reiškia, kad bausmės vykdančios institucijos privalo kalba kurią supranta nuteistasis pateikti tik informaciją apie bausmės vykdymo tvarką ir sąlygas, bei nuteistojo teises ir pareigas. Taip pat svarbu tai, kad įstatymų leidėjas nenumato konkretaus būdo, kuriuo būtų suteikiama nuteistajam informacija apie bausmės atlikimo tvarką, kadangi rašytinė informacija gali būti pateikiama įvairiomis formomis (pvz. skelbimų lentoje iškabintos ištraukos iš teisės aktu). Todėl manytina, kad

⁴⁰ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija 19 str. Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497.

⁴¹ Standartinių minimalių Jungtinių tautų taisyklių Dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu (Tokijo taisyklės) [interaktyvus], 12.3 p. [žiūrėta 2010 m. spalio 1 d.]. Prieiga per internetą : <http://www3.mruni.eu/~julius/Tarptautiniai%20elgesio%20su%20nuteistaisiais%20standartai/ET%20ir%20JTO%20dokument/Tokijo%20taisykles.doc> 12.3 p.

⁴² Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija Rec(2006)2 valstybėms narėms dėl Europos kalinimo taisyklių [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: http://www.etib.lt/?s=docs_lt&item=310&lang=lt

įstatymų leidėjas turėtų tiksliau reglamentuoti šios bendrosios nuteistųjų teisės įgyvendinimo tvarką.

LR BVK 11 str. 2 d. įtvirtinta nuteistojo teisė kreiptis su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais), peticijomis ir skundais į bausmės vykdymo ar kitą valstybės ar savivaldybės instituciją ar įstaigą, pareigūną, visuomeninę ar tarptautinę organizaciją, taip pat kitas įmones, įstaigas ir organizacijas. Ši bendroji nuteistųjų teisė detalizuoja LR Konstitucijos 33 str. 2. įtvirtintą teisę „*kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskusti jų sprendimus*“⁴³ ir 3 d. įtvirtintą peticijų teisę. Peticijos teisės įgyvendinimo tvarką reglamentuoja Lietuvos Respublikos Peticijų įstatymas, kuriame pateikta peticijos teisės definicija. Peticijos teisė, tai „*Konstitucijoje laiduojama teisė kreiptis šio įstatymo nustatyta tvarka į Seimą, Vyriausybę ar savivaldybės institucijas – savivaldybės tarybą bei savivaldybės administracijos direktorių*“⁴⁴. Į šias institucijas asmenys gali kreiptis, raštu arba elektroniniu būdu⁴⁵, žmogaus teisių ir laisvių apsaugos ar jų įgyvendinimo, valstybės ir savivaldybės institucijų reformavimo arba kitais svarbiais visuomenei, savivaldybėms ar valstybei klausimais.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ši bendroji nuteistųjų teisė kreiptis su pasiūlymais, prašymais, peticijomis ir skundais yra absoliuti ir negali būti apribota. Tais atvejais, kai nuteistasis atlieka su laisvės atėmimu susijusią bausmę, remiantis LR BVK 100 str. 1 d. prie nuteistųjų pasiūlymų, prašymų, peticijų ir skundų, jei reikia, gali būti pridedami pataisos įstaigos administracijos aiškinamieji raštai. Taip pat nuteistieji, su laisvės atėmimu susijusiomis bausmėmis, turi teisę tiesiogiai kreiptis į Lietuvos Respublikos Prezidentą, Lietuvos Respublikos Seimo ar Vyriausybės narį, prokurorą, Seimo skiriamą kontrolierių arba Teisingumo ministerijos atstovą šių asmenų lankymosi pataisos įstaigose metu⁴⁶. LR BVK 100 str. 5 ir 6 d. yra numatyti draudimai nuteistiesiems siųsti anoniminius ar kolektyvinius skundus valstybės ir savivaldybių institucijoms ir pareigūnams, taip pat draudžiama kreiptis į valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnus su prašymais, peticijomis ir skundais kitų nuteistųjų vardu. Atsižvelgiant į tai darytina išvada, kad nuteistiesiems nėra draudžiama siųsti kolektyvinius skundus nevyriausybinėms, bei tarptautinėms institucijoms ir organizacijoms. Pabrėžtina tai, kad Lietuvos Respublikos Pataisos darbų kodekso 50 str. 5 d. (toliau LR Pataisos darbų kodeksas (negalioja nuo 2003-05-01.)) buvo numatytas absoliutus draudimas

⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucija 33 str. 2 d. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33–1014.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Peticijų įstatymas 2 str. 1 d. Valstybės žinios, 1999, Nr. 66–2128.

⁴⁵ Žr. Lietuvos Respublikos Peticijų įstatymo 4 str. 1 d. Valstybės žinios, 1999, Nr. 66–2128.

⁴⁶ Žr. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 100 str. 4 d. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr.73-3084.

„siųsti anoniminius ar kolektyvinius skundus bei prašymus (pareiškimus)”⁴⁷. Tačiau Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 25 str. numatyta, kad peticijas Europos žmogaus teisių teismui gali pateikti fiziniai asmenys, nevyriausybinė organizacija, asmenų grupė. Tokia galimybė atsirado po to, kai Lietuvos Respublika ratifikavo šią konvenciją ir jos papildomus protokolus⁴⁸, bei Konvenciją prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą bei jos papildomus protokolus⁴⁹, tokiu būdu pripažino Europos žmogaus teisių teismo ir Europos komiteto prieš kankinimą jurisdikciją. Nuteistieji turi teisę pasirinkti koku būdu ir kokioje institucijoje ginti pažeistas teises.

Ši bendroji nuteistųjų teisė apima ir LR Konstitucijoje įtvirtintą galimybę ginti pažeistas teises, apskundžiant bausmės vykdymo institucijos, įstaigos ar pareigūno atliktus veiksmus ar priimtus sprendimus. Tokia nuostata taip pat yra numatyta Europos kalnimo taisyklių 70.1 punkte „individualiai ar grupe kaliniai turi turėti plačias galimybes pateikti savo prašymus ar skundus kalnimo įstaigos viršininkui arba bet kuriai kitai kompetentingai instancijai”⁵⁰.

Kaip jau buvo minėta, LR Konstitucijos 25 str. 5 d. yra numatyta, kad pilietis turi teisę gauti valstybės įstaigų turimą informaciją apie jį. Ši konstitucinė teisė įgyvendinama remiantis Lietuvos Respublikos Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatyme reglamentuotais pagrindais ir tvarka⁵¹. Nuteistųjų pasiūlymų, prašymų, pareiškimų, peticijų ir skundų nagrinėjimo, atsakymų į juos pateikimo tvarką reglamentuoja LR BVK ir kiti teisės aktai atsižvelgiant į kreipimosi adresatą, jo esmę ir kitas aplinkybes.

Apibendrinant bendrąją nuteistųjų teisę kreiptis su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais), peticijomis ir skundais į bausmės vykdymo ar kitą valstybės ar savivaldybės instituciją ar įstaigą, pareigūną, visuomeninę ar tarptautinę organizaciją, taip pat kitas įmones, įstaigas ir organizacijas svarbu yra tai, kad šios asmenų teisės yra absoliučios ir negali būti apribotos, todėl yra suteikiamos tiek nuteistiesiems, tiek ir nenuteistiems asmenims. Tai reiškia, kad jos turėtų būti priskiriamos bendrajai asmens teisinei padėčiai, kadangi asmens teisinės padėties

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Pataisos darbų kodeksas 50 str. 5 d., Valstybės žinios, 1971, Nr. 20-142. (Negalioja nuo 2003-05-01).

⁴⁸ Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo. Valstybės žinios, 1995-05-05, Nr. 37-913.

⁴⁹ Europos Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą bei jos pirmasis ir antrasis protokolai. Valstybės žinios. 1998, Nr. 86 – 2393.

⁵⁰ Žr. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija Rec(2006)2 valstybėms narėms dėl Europos kalnimo taisyklių [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: http://www.etib.lt/?s=docs_lt&item=310&lang=lt

⁵¹ Lietuvos Respublikos Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymas, Valstybės žinios, 2005, Nr. 139–5008.

pasikeitimas, neturi esminės reikšmės šios teisės įgyvendinimui. Todėl galima teigti, kad bausmių vykdymo įstatymas turėtų detalizuoti šios teisės įgyvendinimo tvarką, o ne ją suteikti.

LR BVK 11 str. 3 d. yra numatyta nuteistųjų teisė gauti medicinos pagalbą. LR Konstitucijos 53 str. 1 d. nustatyta, kad „*valstybė rūpinasi žmonių sveikata ir laiduoja medicinos pagalbą bei paslaugas žmogui susirgus*“⁵². 1990 m. gruodžio 14 d. JT Generalinės Asamblėjos Rezoliucijos 45/11 nustatytų Pagrindinių elgesio su kaliniais principų, sąvado 24 principas numato, kad „*sulaikytam ar kalinamam asmeniui, iškart po jo priėmimo į suėmimo ar kalinimo vietą, suteikiama galimybė mediciniškai išsitiirti ir, jei reikia, – medicinos pagalba ir gydymas. Medicinos pagalba ir gydymas turi būti suteikiami nemokamai*“⁵³. Nuteistųjų ir kitų asmenų teisės į medicininę pagalbą realizavimo tvarką reglamentuoja Lietuvos Respublikos Sveikatos sistemos įstatymas. Šio įstatymo 47 str. 2 d. 4 p. yra numatyta, kad valstybės laiduojamai (nemokamai) sveikatos priežiūrai priskiriama „*teismo ar teisėsaugos institucijų sulaikytų asmenų, kardomojo kalinimo vietose esančių asmenų, nuteistųjų bei užsieniečių, pateikusių prašymą suteikti jiems prieglobstį Lietuvos Respublikoje, užsieniečių, gavusių laikinąją ar papildomą apsaugą Lietuvos Respublikoje, asmens sveikatos priežiūra*“⁵⁴. Taigi iš šios įstatymo nuostatos galime daryti išvadą, kad į nemokamą (valstybės laiduojamą) sveikatos priežiūrą teisę turi tik sulaikytieji, suimtieji ir nuteistieji su laisvės atėmimu susijusiomis bausmėmis, bei nuteistieji užsieniečiai, kurie yra pateikę prašymą suteikti jiems prieglobstį, arba gavę papildomą apsaugą Lietuvos Respublikoje, nepriklausomai nuo jiems paskirtos kriminalinės bausmės pobūdžio. Todėl darytina išvada, kad nemokama sveikatos priežiūra yra daugiausiai susijusi su nuteistaisiais laisvės atėmimo bausmėmis, todėl ši teisė turėtų būti priskiriama prie specialiųjų laisvės atėmimu nuteistų asmenų teisių. Valstybė atimdama asmeniui laisvę, turi sudaryti tokias gyvenimo sąlygas bausmės atlikimui, kurios kaip įmanoma mažiau skirtųsi nuo asmens gyvenimo laisvėje. Iš šio principo kyla ir nuteistųjų teisė į visapusišką medicininį aptarnavimą. Europos kalinimo taisyklės gana plačiai ir išsamiai reglamentuoja kalinamųjų asmenų medicininį aptarnavimą, šių taisyklių 40.4 ir 40.5 punktuose numatyta, kad „*kalinimo įstaigų medicinos tarnybos diagnozuoja ir gydo fazines ir psichines ligas ar defektus, nuo kurių kenčia kaliniai. Tuo tikslu kaliniui teikiamos visos medicinos,*

⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucija 53 str. 1 d. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33–1014.

⁵³ 1990 m. gruodžio 14 d. JT Generalinės Asamblėjos Rezoliucija 45/11, Pagrindiniai elgesio su kaliniais principai, 24 principas, [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per http://sena.kdmc.lt/teises_aktai.htm

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Sveikatos sistemos įstatymas 47 str. 2 d. 4 p.. Valstybės žinios, 1998-12-23, Nr. 112-3099.

chirurginės ir psichiatrinės paslaugos, tarp jų ir esančios visuomeninėse įstaigose⁵⁵. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad Pagrindinių elgesio su kaliniais principų, sąvado 5 principo 2 d. yra numatyta: „priemonės, pagal įstatymą taikomos ir specialiai skirtos apsaugoti ypatingą moterų statusą, ypač nėščių moterų ir maitinančių motinų bei vaikų, paauglių, nusenusių asmenų, ligonių ar invalidų, nelaišomos diskriminacinėmis“⁵⁶. Tokia nuostata minėtoms nuteistųjų grupėms leidžia nustatyti kitokias bausmės atlikimo sąlygas ir tvarką.

Lietuvos Respublikoje nuteistųjų asmenų, atliekančių bausmes areštinėse ir pataisos įstaigose, sveikatos priežiūrą organizuoja Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerija. Suimtųjų ir nuteistųjų sveikatos priežiūrai užtikrinti laisvės atėmimo vietose veikia asmens sveikatos priežiūros tarnybos/skyriai. „Laisvės atėmimo vietose veikiančiose tarnybose suimtiesiems ir nuteistiesiems turi būti teikiamos pirminės ambulatorinės asmens sveikatos priežiūros paslaugos. Antrinės asmens sveikatos priežiūros paslaugos teikiamos laisvės atėmimo vietose, Laisvės atėmimo vietų ligoninėje arba užtikrinamos pagal sutartis su valstybės arba savivaldybių asmens sveikatos priežiūros įstaigomis, tretinės – užtikrinamos pagal sutartis su valstybės arba savivaldybių asmens sveikatos priežiūros įstaigomis“⁵⁷. Tokių nuostatų įtvirtinimas yra labai svarbus siekiant užtikrinti, kad su laisvės atėmimu susijusiomis bausmėmis nuteistųjų asmenų sveikatos priežiūros paslaugų kokybė būtų tokio paties lygio, kaip ir nenuteistųjų asmenų. Toks sveikatos priežiūros paslaugų kokybės siekis yra įtvirtintas ir 1982 m. gruodžio 18 d. JTO Generalinės asamblėjos rezoliucijos 37/194 Medicinos etikos principų, 1 priedo 1 principu, kur numatyta, kad „už medicininę kalinių ir sulaukytųjų priežiūrą atsakingas sveikatos apsaugos personalas, ypač gydytojai, privalo saugoti jų fizinę ir psichinę sveikatą bei teikti susirgimų gydymą tokios pat kokybės ir lygio, koks suteikiamas nekalinamiems ir nesulaukytiems asmenims“⁵⁸.

⁵⁵ Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija Rec(2006)2 valstybėms narėms dėl Europos kalnimo taisyklių [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: http://www.etib.lt/?s=docs_lt&item=310&lang=lt

⁵⁶ 1990 m. gruodžio 14 d. JT Generalinės Asamblėjos Rezoliucija 45/11, Pagrindiniai elgesio su kaliniais principai, 5 principas, [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: http://sena.kdmc.lt/teises_aktai.htm

⁵⁷ 2009 m. kovo 18 d. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymo Dėl laisvės atėmimo vietose veikiančių asmens sveikatos priežiūros tarnybų struktūros, etatų skaičiaus ir darbo tvarkos aprašo patvirtinimo 3 punktas. Valstybės žinios, 2009-03-28 Nr.34-1323

⁵⁸ 1982 m. gruodžio 18 d. JTO Generalinės asamblėjos rezoliucija Dėl medicinos etikos principų, priedo 1 principas Nr. 37/194 [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. spalio 5 d.]. Prieiga per internetą: http://sena.kdmc.lt/teises_aktai.htm

Nuteistajam atvykus į arešto arba laisvės atėmimo vietą yra patikrinama sveikata ir jos tikrinimo rezultatai įrašomi į asmens sveikatos istoriją (ambulatorinę kortelę)⁵⁹. Taip pat, asmenys atvykę į Kalėjimų departamentui pavaldžias įstaigas, yra profilaktiškai tiriami dėl pavojingų ir ypač pavojingų užkrečiamųjų ligų (ŽIV, tuberkuliozė, sifilis ir kt.)⁶⁰. Tik atlikus sveikatos patikrinimą nuteistieji gali būti perkelti į bendras gyvenamąsias patalpas. Labai svarbus yra nuteistojo, atliekančio arešto ar laisvės atėmimo bausmę, sveikatos priežiūros tęstinumas, todėl nuteistiesiems profilaktiniai sveikatos patikrinimai ir medicininiai tyrimai atliekami ne rečiau nei vieną kartą per metus.

Nuteistųjų sveikatos priežiūra ir medicininis aptarnavimas gali būti skirtingas, atsižvelgiant į nuteistojo lytį, amžių ir sveikatos būklę. Todėl paprastai ypatingai daug dėmesio skiriama nėščių moterų ir motinų, turinčių vaikų iki trejų metų, sveikatos priežiūrai, higienos, sanitariniams reikalavimams bei sveikos aplinkos palaikymui. Būtent todėl reikalaujama, kad patalpos namuose esančių vaikų (kūdikių) namų patalpos būtų apšviestos natūralia šviesa, o šviesos prietaisai būtų naudojami tik tokie, kurių šviesa pasiskirsto po lygiai, taip pat motinos, prižiūrint įstaigos personalui, turi teisę išvesti savo vaikus pasivaikščioti gryname ore du kartus per dieną⁶¹. Būtinai reikia paminėti tai, kad laisvės atėmimo bausmę atliekančios nėščios moterys ir krūtimi maitinančios motinos pagal gydytojų komisijos išvadą turi teisę gauti pašto ir perduodamų maisto produktų siuntinių⁶², kai tuo tarpu kitiems nuteistiesiems tokia teisė 2006 metų sausio 1 d. buvo panaikinta. Kaip jau buvo minėta, kad priemonės, kurios specialiai skirtos apsaugoti ypatingą moterų statusą, ypač nėščių moterų ir maitinančių motinų bei vaikų, paauglių, nusenušusių asmenų, ligonių ar invalidų, nėra laikomos diskriminacinėmis. Būtina pabrėžti tai, kad ši nuteistųjų, nėščių moterų ir motinų maitinančių krūtimi, teisė nėra specialioji teisė, kadangi ji gali būti skiriama tik pagal gydytojų komisijos išvadą, todėl yra priskirtina prie nuteistųjų teisės į medicininę pagalbą.

⁵⁹ Žr. 2003 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymas Dėl patalpos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo 62 punktas. Valstybės žinios, 2003-08-01, Nr. 76-3498.

⁶⁰ Žr., 2002 m. liepos 02 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro ir Sveikatos apsaugos ministro įsakymas Dėl Kalėjimų departamentui prie Teisingumo ministerijos pavaldžiose įstaigose laikomų asmenų profilaktinio tyrimo dėl pavojingų ir ypač pavojingų užkrečiamųjų ligų tvarkos patvirtinimo. Valstybės žinios, 2002, Nr. 71 – 2992.

⁶¹ Žr. 2003 m. gegužės 19 d. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro įsakymas Dėl patalpos namuose esančių vaikų (kūdikių) namų įrengimo ir eksploataavimo reikalavimų bei vaikų aprūpinimo sąlygų patvirtinimo. Valstybės žinios, 2003, Nr. 50 – 2243.

⁶² Žr. 2010 m. gegužės 13 d. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos Direktoriatas įsakymas Dėl pašto ar perduodamų maisto produktų siuntinių suimtoms ir nuteistoms nėščioms moterims ir krūtimi maitinančioms motinoms. Valstybės žinios, 2010-05-18, Nr. 57-2831.

Kita išskirtinė nuteistųjų grupė, kuriems gali būti taikomos kitokios bausmės atlikimo sąlygos yra nuteistieji, atliekantys laisvės atėmimo bausmę ir sergantys priklausomybe nuo alkoholio, narkotinių ar psichotropinių medžiagų. Tokie nuteistieji, esant jų rašytiniam pageidavimui, gali būti gydomi laisvės atėmimo bausmės atlikimo metu. Šiam tikslui laisvės atėmimo vietose gali būti steigiami sveikatos priežiūros tarnybos specialistų etatai, bei reabilitacijos centrai, kuriuose būtų atliekamas stacionarinis ar ambulatorinis gydymas priklausomybės ligomis sergančių nuteistųjų reabilitacijai skirtomis programomis. LR Pataisos darbų kodekso 79 str. 1 d. buvo numatyta, kad „nuteistieji laisvės atėmimu, kuriems teismas paskyręs priverstinį gydymą nuo alkoholizmo arba narkomanijos, šitaip gydomi laisvės atėmimo bausmės atlikimo metu“⁶³. Tačiau LR BVK buvo atsisakyta tokios nuostatos, kadangi teisė į medicininės paslaugas ir priežiūrą yra nuteistojo teisė, o ne pareiga.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nuteistojo asmens sveikatos būklė įtakoja ir nuteistojo asmens teisinę padėtį, bei sąlygoja skirtingos apimties sveikatos priežiūrą. Tai ypatingai išryškėja, kai yra nuteisiamas asmuo, kuriam yra nustatytas neįgalumas (invalidumas⁶⁴) arba nuteistajam bausmės atlikimo metu yra nustatomas bazinis darbingumas nuo 0 iki 25 procentų (I grupės invalidumas) ir nuo 30 iki 55 procentų⁶⁵ (II grupės invalidumas), arba serga (suserga) sunkia arba ilgalaikė liga. Tokiais atvejais arešto bausmės vykdančiose institucijose turi būti, o terminuoto laisvės atėmimo bausmės vykdančiose institucijose gali būti izoliuoti nuo kitų nuteistųjų „<... I ir II grupių invalidai bei asmenys, sergantys somatinėmis ligomis, kurių sąrašą nustato Sveikatos apsaugos ministerija“⁶⁶, taip pat I bei II grupių invalidai, nepilnamečiai ir ligoniai (pagal gydytojo išvadą) turi teisę į ne trumpesnę kaip dviejų valandų pasivaikščiojimą. LR BVK 178 str. 1 d. numatyta, kad nuteistasis nuteistas viešųjų darbų bausme, kuriam buvo pripažintas I arba II grupės invalidumas, apylinkės teismas atleidžia nuo bausmės atlikimo paskirdamas LR BK numatytą baudžiamojo poveikio priemonę. Taip pat svarbu, kad prieš nuteistuosius, kuriems paskirtos su laisvės atėmimu susijusios bausmės, su akivaizdžiais invalidumo požymiais yra draudžiama naudoti LR BVK numatytas specialiąsias

⁶³ Lietuvos Respublikos Pataisos darbų kodeksas 79 str. 1 d. Valstybės žinios, 1971, Nr. 20-142. (Negalioja nuo 2003-05-01).

⁶⁴ Pastaba. Sąvoka *invalidumas* nebėra vartojama, kadangi ji žeidžia neįgaliųjų asmenų orumą, tačiau LR BVK ši sąvoka nėra pakeista. Šiame darbe ji vartojama, kaip ji yra numatyta LR BVK.

⁶⁵ Žr. 2005 m. kovo 21 d. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro įsakymas Dėl darbingumo lygio nustatymo kriterijų aprašo ir darbingumo lygio nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. spalio 5 d.]. Prieiga per internetą: [http://www.ndnt.lt/dokumentai/Darbingumo%20lygio%20tvarkos%20aprasas%20\(2010-05-25\).pdf](http://www.ndnt.lt/dokumentai/Darbingumo%20lygio%20tvarkos%20aprasas%20(2010-05-25).pdf)

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas 52 str. 1 d. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr. 73-3084.

priemonės (išskyrus antrankius ir surišimo priemonės), išskyrus tuos atvejus, kai šie nuteistieji patys užpuola arba priešinasi jėga, ar ginklu⁶⁷.

Prie bendrosios nuteistųjų teisės į medicinos pagalbą gali būti priskiriamas ir imperatyvus draudimas „su nuteistuoju, kurio laisvė apribota, net ir jo sutikimu draudžiami medicinos, biologiniai ir kitokie mokslo bandymai“⁶⁸. Šiuo imperatyviu draudimu Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo teisėje yra įgyvendinamas humanizmo principas. LR Konstitucijos 21 str. 4 d., taip pat Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 7 str.⁶⁹ yra numatyti draudimai be asmens laisvo sutikimo su asmeniu atlikti bet kokius medicininius ar mokslinius bandymus. Šiuo atveju labai svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad LR BVK numatytas draudimas atlikti bet kokius mokslinius bandymus su nuteistuoju, kurio laisvė yra apribota, net ir tuo atveju, kai yra gaunamas asmens sutikimas. Toks absoliutus draudimas yra siejamas su tuo, kad asmuo negali duoti visiškai nepriklausomo ir savanoriško sutikimo tuo metu, kai jis yra nors ir teisėtai, tačiau per prievartą laikomas valstybės teisėsaugos institucijose. Toks imperatyvus draudimas atlikti su nuteistuoju asmeniu bet kokius mokslinius bandymus yra siejamas ir su draudimu asmenis kankinti, žaloti, patirti žiaurų, nežmonišką ar žeminantį jų orumą elgesį arba būti taip baudžiamiems.

Teisė į medicinos pagalbą apima ir nuteistojo teisę gauti informaciją apie savo sveikatos būklę ir jos priežiūrą. Kiekvienas nuteistasis turi teisę gauti visą informaciją apie savo sveikatos būklę, ligos diagnozę, medicininio tyrimo duomenis, gydymo metodus ir gydymo prognozes, sužinoti jį gydančio gydytojo vardą, pavardę, kvalifikaciją ir kt.⁷⁰

Apibendrinant bendrąją nuteistųjų teisę gauti medicinos pagalbą, galima daryti išvadą ir teigti, kad ši teisė greičiau yra specialioji su laisvės atėmimu susijusiomis bausmėmis nuteistųjų asmenų teisė, nei bendroji teisė, kuria gali pasinaudoti visi nuteistieji. Tokia išvada kyla iš įstatymų ir kitų teisės aktų, kurie numato, kad nemokama (valstybės laiduojama) medicininė pagalba yra teikiama tik sulaikytiems, suimtiems ir su laisvės atėmimu susijusiomis bausmėmis nuteistiems asmenims, tuo tarpu visi kiti nuteistieji teisę į medicininę pagalbą įgyvendina bendrąją tvarka kaip ir nenuteisti asmenys. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad juridinis asmuo, kaip nuteistasis asmuo taip pat turi teisę į visas bendrąsias nuteistojo teises, tačiau dėl

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas 121 str. 3 d. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr.73-3084.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas 7 str. 2 d. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr.73-3084.

⁶⁹ Žr. Tarptautinis politinių ir pilietinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002-08-02, Nr. 77-3288.

⁷⁰ Žr., Lietuvos Respublikos Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 5 str. Valstybės žinios, 2009-12-08, Nr. 145-6425.

savo specifikos teise į medicininę pagalbą pasinaudoti negali, kadangi ji gali būti suteikiama tik fiziniam asmeniui.

LR BVK 11 str. 4 d. yra numatyta bendroji nuteistųjų asmenų teisė gauti teisinę pagalbą. Ši teisė yra labai plati, tačiau LR BVK nėra reglamentuota nei apytikslė šios teisės apimtis, nei šios teisės įgyvendinimo tvarka ar formos, nei asmenys teikiantys tokią pagalbą. Suprantama, kad teisės į teisinę pagalbą įgyvendinimas priklauso nuo paskirtosios bausmės rūšies, kuri lemia specifinių teisės klausimų atsiradimą ir jų sprendimą, reikalingų parengti dokumentų pobūdį ir teisinės pagalbos suteikimo galimybes, ir kitus ypatumus. Kadangi tik LR BVK 101 str. yra reglamentuota specialioji nuteistųjų, kuriems paskirtos laisvės atėmimo bausmės, teisė gauti teisinę pagalbą. Šiame straipsnyje reglamentuota teisinės pagalbos teikimo tvarka ir jos formos. Iš to darytina išvada, kad šia įstatymų leidėjo įvardinta kaip bendraja nuteistųjų teise, gali naudotis tik nuteistieji su laisvės atėmimu susijusiomis bausmėmis, kuri šios kategorijos nuteistiesiems yra išskiriama kaip specialioji. Visi kiti nuteistieji šią teisę realizuoja kaip ir nenuteisti asmenys.

Lietuvos Respublikos Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas reglamentuoja „valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą asmenims, kad šie galėtų tinkamai ginti pažeistas ar ginčijamas savo teises ir įstatymų saugomus interesus“⁷¹. Šio įstatymo 11 str. 1 d. yra numatyta, kad „pirminę teisinę pagalbą turi teisę gauti visi Lietuvos Respublikos piliečiai, kitų Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai, taip pat kiti Lietuvos Respublikoje bei kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse teisėtai gyvenantys fiziniai asmenys ir kiti Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nurodyti asmenys“⁷². Taigi pirminė teisinė pagalba teikiama neatsižvelgiant į tai ar asmuo yra nuteistas ar ne, todėl ši teisė turėtų būti priskirtina prie bendrąją asmens teisinę padėtį sudarančių teisių.

Kaip jau buvo minėta, teisė į teisinę pagalbą yra atskirai reglamentuota, kaip specialioji teisė⁷³, nuteistųjų nuteistų laisvės atėmimo bausmėmis. Kur numatyta advokatų teisė lankytis pas nuteistuosius, įvardinta lankymosi tvarka ir sąlygos. Tačiau kyla klausimas kodėl teisė į teisinę pagalbą galima įgyvendinti tik advokato pagalbą? Manytina, kad nuteistojo specialioji teisė į teisinę pagalbą turėtų būti reglamentuojama žymiai plačiau. Tuo pačiu suteikiant galimybes teikti teisinę pagalbą nuteistiesiems ir kitiems subjektams, kurie gali būti įtraukti į

⁷¹ Lietuvos Respublikos Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas 1 str. 1 d. Valstybės žinios, 2005-02-08, Nr. 18-572.

⁷² Lietuvos Respublikos Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas 11 str. 1 d. Valstybės žinios, 2005-02-08, Nr. 18-572.

⁷³ Žr. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 101 str. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr.73-3084.

socialinės reabilitacijos procesą, t.y. valstybės ir savivaldybės institucijos ir įstaigos, visuomeninės organizacijos, religinės bendruomenės ir bendrijos, jų nariai bei kiti fiziniai ir juridiniai asmenys. Tokia nuostata yra įtvirtinta Rusijos Federacijos Bausmių vykdymo kodekso 12 str. 8 d.⁷⁴, kur pasakyta, kad teisinę pagalbą nuteistiesiems gali teikti advokatai ir kiti asmenys, turintys teisę teikti tokias paslaugas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad įstatymų leidėjas nustatė ir formą, kuria nuteistasis gali įgyvendinti specialiąją teisę į teisinę pagalbą, t.y. susitikimai su advokatu. Kyla klausimas ar advokatas (ar kitas teisinės paslaugas teikiantis asmuo) negali teikti teisinės pagalbos ir kitais būdais? Prancūzijos ir Kanados baudžiamieji ir bausmių vykdymo įstatymai⁷⁵ numato galimybę advokatams dalyvauti drausmės komisijos posėdžiuose, pataisos įstaigoje vykstančio drausminio proceso metu ir tokiu būdu nuteistajam padėti efektyviai įgyvendinti teisę į teisinę pagalbą. Svarbu ir tai, kad tokia teisinė pagalba nuteistajam gali būti suteikiama ir nemokamai. Šios nuostatos yra labai svarbios nuteistojo atžvilgiu, kadangi „<... tai sustiprintų nuteistojo pozicijas, nuteistasis galėtų gauti kokybiškas teisinės paslaugas“⁷⁶.

Kaip jau buvo minėta įstatymų leidėjas reglamentavo ir teisės į teisinę pagalbą įgyvendinimo tvarką. Advokatai į pataisos įstaigą įleidžiami ir iš jos išleidžiami tik pateikę advokato pažymėjimą⁷⁷. Advokatų lankymosi skaičius pas nuteistuosius nėra ribojamas. Susitikimai su advokatu ir pasimatymų skaičių nėra įskaitomi ir suteikiami neatsižvelgiant į tai ar nuteistasis turi teisę į trumpalaikius ar ilgalaikius pasimatymus. Susitikti su advokatu turi teisę ir drausmės grupėje esantys nuteistieji, taip pat ir nuobaudas baudos/drausmės izoliatoriuje, karceryje ar kamerų tipo patalpose atliekantys nuteistieji. Tokie susitikimai vyksta be pataisos įstaigos administracijos atstovų, tačiau advokato arba nuteistojo prašymu susitikime gali dalyvauti pataisos įstaigos atstovas. Pataisos įstaigos administracija gali stebėti tokį susitikimą nesiklausant pokalbių tarp nuteistojo ir advokato. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nėra numatyta tvarka, kuria nuteistasis gali pasinaudoti valstybės garantuojama teisine pagalba, kadangi nuteistasis negali pats nuvykti į valstybės garantuojamą teisinę pagalbą teikiančias institucijas.

⁷⁴ Rusijos Federacijos Bausmių vykdymo kodeksas 12 str. 8 d., priimtas 1996 m. gruodžio 18 d., [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. rugsėjo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://duma.consultant.ru/>

⁷⁵ Gončarko A. Drausminis procesas Lietuvos, Prancūzijos ir Kanados pataisos įstaigose. Jurisprudencija, Mokslo darbai, 208 2 (104). p. 103-104.

⁷⁶ Gončarko A. Drausminis procesas Lietuvos, Prancūzijos ir Kanados pataisos įstaigose. Jurisprudencija, Mokslo darbai, 208 2 (104). p. 104.

⁷⁷ 2003 m. balandžio 23 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymas Dėl įėjimo į pataisos įstaigas ir išėjimo iš jų tvarkos patvirtinimo 23 p. Valstybės žinios, 2003-04-30, Nr. 41-1893.

Specialiosios teisės į teisinę pagalbą įgyvendinimas turi tam tikrų ypatumų tais atvejais, kai nuteistasis laisvės atėmimu yra ne Lietuvos Respublikos pilietis. Toks nuteistasis gali naudotis tiesiogine teise pasinaudoti advokato pagalba arba ją įgyvendinti per specialiąją, nuteistųjų užsieniečių teisę palaikyti ryšius su savo valstybių atstovais⁷⁸.

Šiame skyriuje išanalizuotos LR Bausmių vykdymo kodekse įtvirtintos bendrosios nuteistųjų teisės, jų įgyvendinimo tvarka ir sąlygos. Atkreiptas dėmesys į tai, kad bendrosiomis teisėmis negali pasinaudoti visi nuteistieji dėl jų specifikos, taip pat atkreiptas dėmesys į tai, kad dalis bendrųjų teisių yra suformuluotos kaip specialios ir gali būti įgyvendinamos tik su laisvės atėmimu susijusiomis bausmėmis nuteistųjų asmenų. Manytina, jog bendrosios teisės turėtų būti formuluojamos taip, kad visi nuteistieji fiziniai ir juridiniai asmenys, nepriklausomai nuo jiems paskirtosios kriminalinės bausmės galėtų įgyvendinti bendrąsias nuteistojo teises.

2. Bendrosios nuteistųjų pareigos

Teisės doktrinoje, taip pat ir bausmių vykdymo teisėje bendrosioms asmens pareigoms nėra skiriama daug dėmesio. Tarptautiniuose teisės aktuose taip pat nėra konkrečiai reglamentuotos nuteistojo asmens bendrosios pareigos. Tačiau, kai kuriose užsienio valstybėse, nacionaliniuose bausmių vykdymo įstatymuose nuteistojo asmens pareigos yra reglamentuotos gana aiškiai ir išsamiai. Rusijos Federacijos Bausmių vykdymo kodekso 11 str.⁷⁹ numatytos pagrindinės nuteistojo pareigos, kurių vykdymas labai detaliai reglamentuotas. Prancūzijoje ir Vokietijoje⁸⁰, kur bausmių vykdymo teisė nėra visiškai kodifikuota bendrosios nuteistųjų asmenų pareigos nėra numatytos, čia yra reglamentuotos tik specialiosios skirtingomis kriminalinėmis bausmėmis nuteistųjų asmenų pareigos.

Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 12 str. yra numatytas bendrųjų nuteistųjų pareigų sąrašas :

1. Nuteistieji privalo vykdyti įstatymų reikalavimus ir laikytis jiems nustatytų elgesio taisyklių.
2. Nuteistieji privalo vykdyti bausmės vykdymo institucijos, įstaigos arba pareigūno nurodymus ir įsakymus.

⁷⁸ Žr. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 109 str. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr.73-3084.

⁷⁹ Žr. Rusijos Federacijos Bausmių vykdymo kodeksas, priimtas 1996 m. gruodžio 18 d., [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. rugsėjo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://duma.consultant.ru/>

⁸⁰ Žr. Lazarus L. Contrasting prisoner's rights. A comparative examination of German and England. Oxford. 2004. p. 98.

LR Konstitucijos 28 str. yra įtvirtinta, kad „*įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių*“⁸¹. Tai yra bendroji pareiga Lietuvos Respublikos piliečiams ir kitiems asmenims esantiems Lietuvos Respublikos teritorijoje. Ši nuostata yra taikoma visiems asmenims nepriklausomai nuo amžiaus, lyties, teisinės padėties ir kitų požymių. Tai yra labai svarbi nuostata, siekiant užtikrinti normalų ir civilizuotą gyvenimo organizavimą Lietuvos Respublikoje. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad nuteistasis asmuo jau yra nubaustas už įstatymų pažeidimą, todėl bausmių vykdymo įstatyme įtvirtinta pagrindinė nuteistojo asmens pareiga – laikytis įstatymų ir kitų jam nustatytų elgesio taisyklių. Atsižvelgiant į tai, nuteistųjų bendroji pareiga vykdyti įstatymų reikalavimus ir laikytis jiems nustatytų elgesio taisyklių, bei prievolė vykdyti bausmės vykdymo institucijos, įstaigos arba pareigūno nurodymus ir įsakymus yra kildinama iš pagrindinio bausmių vykdymo teisės tikslo – kad nuteistasis atlikęs paskirtą bausmę savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis, t.y. laikytųsi įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimų. Svarbu išsiaiškinti nuteistojo asmens pareigos sąvoką ir jos turinį. Nuteistojo asmens pareigos – „*teisės normomis nustatytos bausmių vykdymo teisinio santykio subjekto – nuteistojo privalomo elgesio ribos ir taisyklės, kurių jis negali atsisakyti vykdyti arba laikytis*“⁸². Pareigos turinį sudaro dvejopo pobūdžio veiksmai:

- asmuo privalo atlikti tam tikrus numatytus veiksmus t.y. aktyvi pareiga;
- asmuo privalo susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo t.y. pasyvi pareiga.⁸³

Tokią pareigos turinio sandarą lemia įstatymų leidėjo tikslai, kurių yra siekiama nustatant konkrečias pareigas. Pvz. sumokėti teismo paskirtą baudą arba nekeisti gyvenamosios vietos apie tai nepranešus bausmę vykdančiai institucijai.

LR BVK 5 str. 2 dalyje yra numatyta, kad „*nuteistų asmenų teisių bei laisvių apribojimus ir nuteistų asmenų pareigas nustato tik Lietuvos Respublikos įstatymai*“⁸⁴. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad įstatyme gali būti numatytas tik pagrindas tam tikram apribojimui, o jo vykdymo tvarka detalčiai gali būti reglamentuota poįstatyminiame teisės akte (pvz. Pataisos

⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija 28 str. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33–1014.

⁸² Blaževičius J., Švedas G., Usik D. Bausmių vykdymo kodekso komentaras. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2004. p. 59.

⁸³ Žr. Švedas G. Bausmių vykdymo teisė Bendroji dalis. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2003. p. 163.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas 5 str. 2 d. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr. 73-3084.

įstaigų vidaus tvarkos taisyklės⁸⁵). Įstatyme įtvirtinta nuteistųjų pareiga vykdyti bausmės vykdymo institucijos, įstaigos arba pareigūno nurodymus ir įsakymus lemia galimybę, kai kuriais atvejais detaliau, reglamentuoti bausmės vykdymo tvarką ar sąlygas (pvz. pataisos įstaigos direktoriaus įsakymas dėl įstaigos dienotvarkės nustatymo yra privalomas visiems nuteistiesiems atliekantiems bausmę toje įstaigoje), taip pat užtikrina galimybes pareigūnams reikalauti iš nuteistųjų laikytis nustatytų taisyklių ir vykdyti kitus pareigūnų nurodymus. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nuteistieji privalo vykdyti tik teisėtus bausmę vykdančios institucijos, įstaigos ar pareigūno nurodymus ir įsakymus. Tokia nuostata kyla iš vieno pagrindinių bausmių vykdymo teisės – teisėtumo principo reikalavimų ir lemia tai, kad bausmės vykdymo institucija ar pareigūnas gali veikti tik įstatymų numatytais būdais ir priemonėmis. Todėl nuteistieji neturi pareigos vykdyti aiškiai neteisėtus bausmę vykdančios institucijos, įstaigos ar pareigūno reikalavimus, nurodymus ir įsakymus. Tais atvejais kai „nuteistasis abejoja bausmės vykdymo institucijos, įstaigos ar pareigūno nurodymo ar įsakymo teisėtumu (ir nėra galimybės išsiaiškinti), jis privalo vykdyti tokį nurodymą ar įsakymą, o įvykdęs turi teisę jį apskusti bausmių vykdymo įstatymuose nustatyta tvarka“⁸⁶. Tokiu atveju už neteisėto nurodymo ar įsakymo davimą, bei jo įvykdymą turės atsakyti tokį įsakymą davusi institucija, įstaiga ar pareigūnas, kadangi teisėtumo principo turi laikytis ir bausmę vykdančios institucijos, įstaigos ir pareigūnai.

LR BVK 5 str. 3 dalyje yra numatyta, kad nuteistojo elgesį gali suvaržyti tik draudimas ar pareiga. Tokia nuostata suponuoja tai, kad nuteistajam yra leidžiama viskas, ko nedraudžia įstatymai. Tokių nuostatų įtvirtinimas bausmių vykdymo įstatyme saugo nuteistuosius nuo bausmės vykdančių institucijų, įstaigų ir pareigūnų savivaliavimo ir nuteistųjų teisių pažeidimų. Svarbu yra tai, kad nuteistajam yra numatytos ne tik bendrosios, bet ir specialiosios pareigos, kurias nuteistasis privalo vykdyti. Specialios pareigos yra tokios pareigos, kurios yra numatytos atskirų bausmių vykdymą reglamentuojančiuose LR BVK skyriuose ir kituose teisės aktuose, ir privalomos atskiromis bausmių rūšimis nuteistiems asmenims.

Nuteistųjų pareigų vykdymas užtikrinamas valstybės prievartos priemonėmis. Tai reiškia, kad kai nuteistasis asmuo nevykdo įstatymuose numatytų pareigų arba netinkamai jas vykdo, toks nuteistojo veikimas ar neveikimas gali sukelti specifines teisinės pasekmes nuteisto

⁸⁵ 2003 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymas Dėl pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo. Valstybės žinios, 2003-08-01, Nr. 76-3498.

⁸⁶ Blaževičius J., Švedas G., Usik D. Bausmių vykdymo kodekso komentaras. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2004. p. 59.

asmens atžvilgiu. Specifinės teisinės pasekmės tai teisinė atsakomybė už padarytą teisės pažeidimą. Bausmių vykdymo teisėje už padarytus bausmių vykdymą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus nuteistiesiems asmenims yra skiriamos drausminės nuobaudos, kurios paskyrimas nuteistajam gali įtakoti tam tikrų teisių praradimą ir prievolių atsiradimą. Tais atvejais kai nuteistasis pažeidžia kitų įstatymų ir teisės aktų reikalavimus atsakomybė už tokius pažeidimus kyla kaip ir nenuteistam asmeniui. Svarbu yra tai, kad kai kuriais atvejais už tokį patį teisės pažeidimą atsakomybė gali būti nustatyta tiek bausmių vykdymo įstatymuose, tiek ir kituose teisės aktuose. Tokiu atveju taikomas bendrasis teisės principas *lex specialis, derogat lex generalis*.

Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti asmenys esantys Lietuvos Respublikos teritorijoje turi pareigą laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos, įstatymų ir kitų teisės aktų. Ši pareiga yra privaloma ir nuteistiesiems asmenims, kurios privalomumas įtvirtintas ir bausmių vykdymo įstatyme. Nuteistojo asmens elgesį gali suvaržyti tik draudimas ar pareiga. Tuo yra įtvirtinamas dispozityvus teisinio reguliavimo metodas, kuris reiškia, kad nuteistiesiems leidžiama viskas, kas nėra uždrausta įstatymų. Už draudimų nesilaikymą ar pareigų nevykdymą nuteistiesiems kyla teisinė atsakomybė, atsižvelgiant į padaryto teisės pažeidimo pavojingumą ir jo pobūdį.

3. Kitos nuteistojo asmens teisės ir laisvės

Nuteistojo asmens teisinę padėtį sudaro ne tik teisės ir pareigos, bet ir asmens laisvės. Šiame skyrelyje nagrinėjamos kitos, visiems nuteistiesiems svarbios, LR BVK numatytos teisės ir laisvės: teisė dalyvauti rinkimuose, referendume arba visuotinėje apklausoje (plebiscite), nuteistojo asmens pilietybės klausimų sprendimo, bei nuteistųjų tikėjimo ir sąžinės laisvės įgyvendinimo tvarka.

Teisė dalyvauti rinkimuose, referendume arba visuotinėje apklausoje (plebiscite)

LR BVK 13 str. įtvirtinta teisė nuteistiems asmenims dalyvauti rinkimuose, referendume arba visuotinėje apklausoje. LR Konstitucijos 34 str. numato, kad „*piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų, turi rinkimų teisę. Teisę būti išrinktam nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija ir rinkimų įstatymai. Rinkimuose nedalyvauja piliečiai, kurie teismo pripažinti neveiksniais*“⁸⁷. Toks reglamentavimas LR Konstitucijoje garantuoja teisę visiems veiksniais ir vyresniems nei 18 metų Lietuvos Respublikos piliečiams teisę dalyvauti rinkimuose.

⁸⁷ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucija 34 str. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33–1014.

Europos parlamento ir Savivaldybių tarybų rinkimuose turi teisę dalyvauti ne tik Lietuvos Respublikos piliečiai: „*rinkimų į Europos Parlamentą teisę turi Lietuvos Respublikos piliečiai, taip pat nuolat gyvenantys Lietuvoje kitų Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų*“⁸⁸, taip pat numatyta, kad „*teisę rinkti savivaldybės tarybos narius turi nuolatiniai šios savivaldybės gyventojai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų. Savivaldybės tarybos nariu gali būti renkamas nuolatinis šios savivaldybės gyventojas, kuriam rinkimų dieną yra sukakę 20 metų*“⁸⁹. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nuteistiesiems garantuojama tik aktyvioji rinkimų teisė t.y. teisė rinkti, tuo tarpu pasyvioji rinkimų teisė (būti išrinktam Seimo, Savivaldybės tarybos, Europos Parlamento nariu, Prezidentu) yra apribojama, jeigu asmuo likus 65 dienoms iki rinkimų dienos yra nebaigęs atlikti bausmės pagal teismo nuosprendį⁹⁰. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kyla problemų dėl Lietuvos Respublikoje bausmės atliekančių užsieniečių teisės dalyvauti savo pilietybės valstybėje vykstančiuose rinkimuose, referendume ir visuotinėje apklausoje. LR BVK 13 str. 3 d. numato, kad klausimas dėl užsieniečių dalyvavimo jų valstybėse vykstančiuose rinkimuose, referendume ar visuotinėje apklausoje sprendžiami tarptautinių sutarčių pagalba, tačiau iki šiol Lietuva tokių sutarčių nėra pasirašiusi.

Asmenys nuteisti su laisvės atėmimu nesusijusiomis bausmėmis, teisę dalyvauti rinkimuose, referendume ar visuotinėje apklausoje įgyvendina kaip ir nenuteisti asmenys su kai kuriomis išimtėmis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad asmenims nuteistiems dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla, bei viešųjų teisių atėmimo bausme, pasyvioji rinkimų teisė yra ribojama ne tik, dėl neatliktos bausmės likus 65 dienoms iki rinkimų, tačiau ir bausmės turinio.

Šios teisės įgyvendinimas sudėtingiausias yra nuteistiesiems su laisvės atėmimu susijusiomis bausmėmis. Areštinėse bei pataisos įstaigose sudaromi specialūs pašto skyriai balsavimui, kuriuose nuteistieji balsuoja paštu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad galimybės pasinaudoti šia teise negali atimti ar apriboti aplinkybės, kad nuteistieji yra nubausti ir atlieka drausmines nuobaudas baudos/drausmės izoliatoriuje, karceryje, kamerų tipo patalpose. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad teisė dalyvauti rinkimuose, referendume ar visuotinėje apklausoje negali būti atimta ar kitaip apribota, išskyrus tuos atvejus kai asmuo yra pripažintas neveiksniu. „*Įkalinimo įstaigų vadovai įstatymų nustatyta tvarka gali išleisti nuteistuosius*

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Rinkimų į Europos parlamentą įstatymas 3 str. 1 d. Valstybės žinios, 2003, Nr. 115-5192.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas 2 str. 1 ir 2 d. 2010-06-30, Valstybės žinios, 2010, Nr. 86-4523.

⁹⁰ Žr. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 str. 3 d. Valstybės žinios, 2000-07-19, Nr. 59-1760.

*balsuoti jų nuolatinės gyvenamosios vietos rinkimų apygardose*⁹¹. Tokia nuostata leidžia pataisos įstaigų administracijai suteikti galimybę nuteistiesiems, kuriems yra suteikta teisė išvykti už pataisos įstaigos ribų be sargybos arba be palydos, bei nuteistiesiems atliekantiems laisvės atėmimo bausmę atvirosiose kolonijose įgyvendinti rinkimų teisę kaip ir nenuteistiems asmenims.

Ši teisė yra bendrosios piliečio teisinės padėties sudedamoji dalis. Teisės aktai reglamentuoja šios teisės įgyvendinimo sąlygas ir tvarką, atsižvelgiant į šios teisės įgyvendinimo specifiką bausmių vykdymo procese. Taip pat numato apribojimus nuteistiesiems asmenims pasinaudoti pasyviają rinkimų teise.

Nuteistųjų pilietybės klausimai.

Asmens pilietybė, tai teisinis santykis tarp asmens ir valstybės. Pilietybė asmeniui suteikia piliečio teisinį statusą. Asmens nuteisimas nedaro jokios įtakos asmens pilietybei, t.y. asmuo nuteistas kriminaline bausme pilietybės nepraranda. Tačiau Lietuvos Respublikos Pilietybės įstatymas numato tam tikrus atvejus, kai nuteisimas gali įtakoti su pilietybe susijusiu procesų sustabdymą ar kitokią jų įgyvendinimą. *„Asmens prašymas atsisakyti Lietuvos Respublikos pilietybės negali būti nagrinėjamas, jeigu to prašantis asmuo yra įtariamasis ar kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką arba jam yra įsiteisėjęs ir vykdytinasis teismo nuosprendis*⁹². Tačiau gali būti sprendžiami pilietybės netekimo, grąžinimo, išsaugojimo ir kiti su pilietybe susiję klausimai. Lietuvos Respublikos pilietybė gali būti suteikiama ir nuteistajam atliekančiam bausmę Lietuvos Respublikoje arba tuoj pat po jos atlikimo. Išskyrus tuos atvejus, kai asmuo:

1) *„rengėsi, kėsinosi padaryti ar padarė tarptautinius nusikaltimus – agresiją, genocidą, nusikaltimus žmoniškumui, karo nusikaltimus;*

2) *rengėsi, kėsinosi padaryti ar padarė nusikalstamas veikas prieš Lietuvos Respubliką;*

3) *iki atvykimo gyventi į Lietuvos Respubliką kitoje valstybėje buvo teisti laisvės atėmimo bausme už tyčinį nusikaltimą, už kurį baudžiamąją atsakomybę nustato ir Lietuvos Respublikos įstatymai, arba buvo Lietuvos Respublikoje bausti už tyčinį nusikaltimą, už kurį numatoma laisvės atėmimo bausmė;*

⁹¹ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas 73 str. 2 d. Valstybės žinios, 2000-07-19, Nr. 59-1760.

⁹² Lietuvos Respublikos Pilietybės įstatymas 19 str. 2 d. Valstybės žinios, 2008, Nr. 83-3293.

4) įstatymų nustatyta tvarka neturi teisės gauti dokumento, patvirtinančio teisę nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje⁹³.

Kriminalines bausmes Lietuvos Respublikoje atliekančių nuteistųjų užsieniečių pilietybės klausimai sprendžiami Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių reglamentuota tvarka, tačiau Lietuvos Respublika tokių sutarčių dar nėra pasirašiusi.

Asmens nuteisimas nedaro jokios įtakos nuteistojo asmens pilietybei išskyrus tai, kad tam tikru laikotarpiu nuteistajam yra apribojama galimybė atsisakyti Lietuvos Respublikos pilietybės. Tokia nuostata yra svarbi ir tarptautinės teisės požiūriu, siekiant išvengti asmens be pilietybės atvejų. Todėl yra numatyti tarptautiniai draudimai valstybės iniciatyva atimti pilietybę iš asmens⁹⁴.

Tikėjimo ir sąžinės laisvė

LR Konstitucijos 26 str. yra įtvirtinta tai, kad „*minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma. Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą ir vienas ar su kitais, privačiai ar viešai ją išpažinti, atlikinėti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jo. Niekas negali kito asmens versti nei būti verčiamas pasirinkti ar išpažinti kurią nors religiją arba tikėjimą. Žmogaus laisvė išpažinti ir skleisti religiją arba tikėjimą negali būti apribota kitaip, kaip tik įstatymu ir tik tada, kai būtina garantuoti visuomenės saugumą, viešąją tvarką, žmonių sveikatą ir dorovę, taip pat kitas asmens pagrindines teises ir laisves. Tėvai ir globėjai nevaržomi rūpinasi vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus*“⁹⁵.

Nuteistieji su laisvės atėmimu nesusijusiomis bausmėmis tikėjimo ir sąžinės laisvę realizuoja taip pat, kaip ir nenuteistieji asmenys. Nuteistųjų laisvės apribojimo bausme atžvilgiu ši teisė gali būti apribota arba numatyta kitokia jos realizavimo tvarka tuo atveju, jeigu teismas asmeniui uždraudžia bendrauti su tam tikrais asmenimis ar lankytis tam tikrose vietose, arba įpareigoja būti namuose tam tikru laiku.

Tikėjimo ir sąžinės laisvė yra garantuojama ir nuteistiesiems su laisvės atėmimu susijusiomis bausmėmis. LR BVK 106 str. yra detalčiai reglamentuota, nuteistųjų su laisvės atėmimu susijusiomis bausmėmis teisės atlikti religines apeigas įgyvendinimo tvarka.

⁹³ Žr. Lietuvos Respublikos Pilietybės įstatymo 13 str. Valstybės žinios, 2008, Nr. 83-3293.

⁹⁴ Europos konvencija dėl pilietybės 7 str. 1 d. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: http://www.etib.lt/site_files/teisinis/Europos%20konvencija%20del%20pilietybes.doc

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija 26 str. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33–1014.

Lietuvos Respublikos ir Šventojo sosto sudarytoje sutartyje Dėl santykių tarp Katalikų Bažnyčios ir Valstybės teisinių santykių 15 str.⁹⁶ yra numatyta, kad Lietuvos Respublika pripažįsta ir garantuoja Katalikų Bažnyčios teisę teikti sielovados paslaugas laisvės atėmimo vietose. Taip pat turi būti sudaromos sąlygos ir kitų tikėjamų nuteistiesiems atlikti religines apeigas, bei laikytis religinių tradicijų (pvz. Pravieniškųjų 2-uosiuose pataisos namuose-atvirojoje kolonijoje terminuoto laisvės atėmimo bausmes atliekantiems musulmonams yra skirta patalpa, kurioje nuteistieji gali atlikti religines apeigas. Ramadano metu šiems nuteistiesiems išduodamas sauso maisto davynys ir suteikiama galimybė ir sąlygos valgi pasiruošti patiems, jiems tinkamu laiku)⁹⁷.

Apibendrinant galima teigti, kad tikėjimo ir sąžinės laisvė yra garantuojama visiems nuteistiesiems, tačiau nuteistieji su laisvės atėmimu susijusiomis bausmėmis įgyvendina kitokia tvarka, nei kiti asmenys.

V. NUTEISTO JURIDINIO ASMENS TEISINĖ PADĖTIS

Juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė yra laikoma viena esminių 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojusio LR BK naujovių. Nors tokia nuostata jau buvo įtvirtinta 2002 m. sausio 25 d. priimtuose 1961 m. LR BK pakeitimuose⁹⁸, tačiau jie buvo nedidelės apimties ir nebuvo taikomi praktikoje. Tokio instituto atsiradimas sudaro galimybę už nusikalstamos veikos padarymą baudžiamojon atsakomybėm patraukti ne tik fizinių, bet ir juridinių asmenį. Tam įtakos padarė Lietuvos Respublikos tarptautiniai išipareigojimai, bei Lietuvos Respublikos teisinės sistemos derinimas prie Europos sąjungos teisės aktų. Juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė yra numatyta Norvegijos, Prancūzijos, Švedijos⁹⁹ ir kitų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose. Taip pat LR BK numatyta ir bausmių sistema, kuri gali būti taikoma tik nusikalstamą veiką padariusiam juridiniam asmeniui. Taigi šiame skyriuje nagrinėjama nuteisto juridinio asmens teisinė padėtis, tokios padėties atsiradimas ir jos esmė.

⁹⁶ Šventojo sosto ir Lietuvos Respublikos sutartis Dėl santykių tarp Katalikų Bažnyčios ir Valstybės teisinių santykių. Valstybės žinios, 2000, Nr. 67–2014.

⁹⁷ Žr. Žutautienė A. Nuteistųjų gretas papildo egzotiški užsieniečiai. Akistata, Nr. 77 (1781). p. 3.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 7⁽¹⁾, 32, 35, 282, 284, 290 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 11⁽¹⁾, 22⁽¹⁾, 32⁽¹⁾, 32⁽²⁾, 302⁽²⁾ straipsniais ir 319, 320 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas. Valstybės žinios, 2002-02-13, Nr. 15-555. (Neteko galios nuo 2003-05-01)

⁹⁹ Užsienio valstybių Baudžiamieji ir Baudžiamojo proceso kodeksai [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

Ši tema yra aktuali ir nauja, kadangi nuteisto juridinio asmens teisinė padėtis Lietuvoje nagrinėta labai negausiai ir paviršutiniškai (Soloveičikas D.¹⁰⁰ Sinkevičius E.¹⁰¹ ir kiti).

Kaip jau buvo minėta nuteistojo asmens teisinė padėtis pasikeičia nuo to momento, kai įsiteisėja apkaltinamasis teismo nuosprendis, kuriuo paskiriama kriminalinė bausmė. Tokia pačia tvarka teisinė padėtis pasikeičia ir juridiniam asmeniui, t.y. nuo to momento kai jo atžvilgiu įsiteisėja apkaltinamasis teismo nuosprendis, toks asmuo yra laikomas nuteistuoju. Be abejo, labai keista ir įdomi formuluotė *nuteistas juridinis asmuo*. Iš to natūraliai kyla klausimas, kas pasikeitė po to, kai juridinis asmuo įgavo nuteistojo asmens statusą? Tačiau norint išnagrinėti teisinės padėties pasikeitimus, reikia išanalizuoti juridinio asmens statusą iki jo pasikeitimo.

Juridinio asmens samprata, bei juridinių asmenų rūšys įtvirtinti Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse (toliau LR CK). Kuriam numatyta, kad juridinis asmuo yra „*savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme*“¹⁰². Šie požymiai apibūdina tokio juridinio asmens organizavimą ir jo formas, galimybes identifikuoti nuo kitų juridinių asmenų ir tam tikrų reikalavimų atitikimą. Taip pat juridiniai asmenys rūšiuojami į viešuosius ir privačiuosius. Privatūs juridiniai asmenys yra tokie juridiniai asmenys, kurių pagrindinis tikslas yra tenkinti privačius interesus. Tuo tarpu viešasis juridinis asmuo yra „*valstybės ar savivaldybės, jų institucijų arba kitų asmenų, nesiekiančių naudoti sau, įsteigti juridiniai asmenys, kurių tikslas – tenkinti viešuosius interesus (valstybės ir savivaldybės įmonės, valstybės ir savivaldybės įstaigos, viešosios įstaigos, religinės bendruomenės ir t. t.)*“¹⁰³. Toks skirstymas yra reikšmingas ir juridinių asmenų baudžiamajai atsakomybei, kadangi LR BK 20 str. 5 d. yra numatyta, kad už nusikalstamų veikų padarymą neatsako valstybė, savivaldybė, valstybės ir savivaldybės institucija ir įstaiga bei tarptautinė viešoji organizacija. Juridinių asmenų teisumą apibūdina LR CK 2.74 str., kuriame pasakyta, kad „*privatieji juridiniai asmenys gali turėti ir įgyti bet kokias civilines teises ir pareigas, išskyrus tas, kurioms atsirasti reikalingos tokios fizinio asmens savybės kaip lytis, amžius bei giminystė. Viešieji juridiniai asmenys turi specialųjį teisumą, t. y. jie gali turėti ir įgyti tik tokias civilines teises ir pareigas, kurios neprieštarauja jų steigimo dokumentams ir veiklos tikslams*“¹⁰⁴. Taip pat yra numatytos

¹⁰⁰ Soloveičikas D. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai). Justitia. Vilnius. 2006.

¹⁰¹ Sinkevičius E. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos. Teisė. 2000, Nr.36.

¹⁰² Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas 2.33 str. 1 d. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas 2.34 str. 2 d. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas 2.74 str. 1 ir 2 d. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

galimybės apriboti juridinio asmens teisnumą, juridinio asmens teisnumas gali būti apribotas tik įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka, o pavienio juridinio asmens teisnumą gali apriboti tik teismo sprendimas¹⁰⁵. Taigi šiuo atveju juridinio asmens teisinė padėtis yra suprantama, kaip galėjimas įgyti visas civilines teises ir pareigas, kurioms nėra reikalingos fizinio asmens savybės. Būtent tai ir sudaro praktines galimybes kelti juridinio asmens atsakomybės klausimą, bei teismo nuosprendžiu apriboti teises ir įpareigoti atlikti tam tikras pareigas.

Juridiniam asmeniui kyla baudžiamoji atsakomybė tik už tokių nusikalstamų veikų padarymą, kurios yra numatytos LR BK specialiosios dalies straipsniuose. Toks reglamentavimas reiškia, kad yra nustatytas konkretus sąrašas nusikalstamų veikų už kurių padarymą kyla baudžiamoji atsakomybė juridiniam asmeniui. Juridinis asmuo savo veiklą vykdo ir įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo organus, kurie yra sudaromi įstatymuose ir steigimo dokumentuose numatyta tvarka. Juridinio asmens valdymo organų nariais gali būti tik fiziniai asmenys, o kitų organų nariais – ir fiziniai, ir juridiniai asmenys¹⁰⁶. Todėl baudžiamajame įstatyme yra numatyta, kad juridinis asmuo atsako *„už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas tik tuo atveju, jeigu nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai arba interesais padarė fizinis asmuo, veikęs individualiai ar juridinio asmens vardu, jeigu jis, eidamas vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje, turėjo teisę:*

- 1) *atstovauti juridiniam asmeniui arba*
- 2) *priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba*
- 3) *kontroliuoti juridinio asmens veiklą.*

Juridinis asmuo gali atsakyti už nusikalstamas veikas ir tuo atveju, jeigu jas juridinio asmens naudai padarė juridinio asmens darbuotojas ar įgaliotas atstovas dėl šio straipsnio nurodyto asmens nepakankamos priežiūros arba kontrolės“¹⁰⁷. Todėl kiekvienu atveju, kai juridinis asmuo yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, tuo pačiu pagrindu baudžiamojon atsakomybėn yra traukiamas ir tam tikrus veiksmus atlikęs fizinis asmuo, kaip tai yra numatyta LR BK 20 str. 4 d. Tačiau šiuo atveju kyla klausimas ar tokia padėtis nesikerta su LR Konstitucijos 31 str. 5 d. įtvirtintu principu, kad *„niekas negali būti baudžiamas už tą patį nusikaltimą antrą kartą“¹⁰⁸*. Tačiau Konstitucinis teismas 2009-06-08 dienos nutarime išaiškino *„kad principas non bis in idem reiškia, kad yra draudžiama bausti tą patį asmenį*

¹⁰⁵ Žr. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas 2.75 str. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

¹⁰⁶ Žr. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas 2.81 str. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas 20 str. Valstybės žinios, 2000 Nr. 89-2741.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija 31 str. 5 d. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

antrą kartą už tą pačią nusikalstamą veiką, tačiau šis konstitucinis principas nepaneigia galimybės už tą pačią nusikalstamą veiką baudžiamojon atsakomybėn patraukti du ar daugiau asmenų, kurių kaltė yra įrodyta. Kaip jau konstatuota, traukiant baudžiamojon atsakomybėn už tam tikrus požymius turinčio fizinio asmens padarytą nusikalstamą veiką, tą veiką padariusį fizinį asmenį ir juridinį asmenį, kuris pripažįstamas kaltu dėl to, kad tam tikrus požymius turintis fizinis asmuo jo naudai (ar interesais) padarė nusikalstamą veiką, baudžiamojon atsakomybėn už vieną veiką yra traukiami skirtingi subjektai: fizinis asmuo ir juridinis asmuo. Taigi fizinis asmuo ir juridinis asmuo, kaip baudžiamosios atsakomybės subjektai, negali būti tapatinami¹⁰⁹.

LR BK 43 str. numatyta bausmių sistema juridiniam asmeniui, kuriam už padarytą nusikalstamą veiką gali būti skiriamos tokios bausmės: bauda, juridinio asmens veiklos apribojimas, juridinio asmens likvidavimas. Tokia bausmių sistema yra išsami ir privaloma teismams, kadangi teismas neturi teisės paskirti kitokios bausmės juridiniam asmeniui. Bausmės yra išvardintos pagal griežtumą, nuo švelniausios (bauda) iki griežčiausios (juridinio asmens likvidavimas). Už vieną nusikalstamą veiką gali būti paskirta tik viena bausmė. Teismas paskyręs kriminalinę bausmę juridiniam asmeniui, gali nutarti tokį nuosprendį paskelbti per visuomenės informavimo priemones. Tokia teise teismas gali pasinaudoti tokiu atveju, kai tokia informacija yra svarbi visai visuomenei ar yra siekiama prevencinių tikslų ir teismo nuosprendis yra įsiteisėjęs. Tokią teismo teisę galima būtų pripažinti kaip baudžiamojo poveikio priemonę juridinio asmens atžvilgiu, kadangi juridinio asmens dalykinė reputacija yra labai svarbi rinkos ekonomikos ir sąžiningos konkurencijos sąlygomis veikiantiems juridiniams asmenims, nes toks nuosprendžio paskelbimas gali padaryti nepataisomą žalą juridinio asmens dalykinei reputacijai.

Kaip jau buvo minėta kiekviena apkaltinamuoju nuosprendžiu paskirta kriminalinė bausmė pakeičia iki tol buvusį asmens statusą ir nuo to momento asmuo yra laikomas nuteistuoju. Toks statusas yra siejamas su tam tikrų naujų teisių ir pareigų atsiradimu. LR BVK reglamentuoja bausmės vykdymo juridiniam asmeniui tvarką, juridinio asmens teises ir pareigas bausmės vykdymo metu.

Nuo to momento, kai juridinio asmens atžvilgiu įsiteisėja apkaltinamasis teismo nuosprendis ir juridiniam asmeniui yra paskiriama kriminalinė bausmė, toks juridinis asmuo

¹⁰⁹ 2009-06-08 Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių, 20 straipsnio 5 dalies, 43 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 2009-06-11, Nr. 69-2798.

tampa nuteistuoju ir įgyja visas bendrąsias nuteistojo asmens teises ir pareigas, kurios yra skirtinos visiems nuteistiesiems ir specialiąsias teises ir pareigas, kurios yra sudėtinė atskiromis bausmėmis nuteistųjų juridinių asmens teisinės padėties dalis. Pagal savo specifiką nuteistasis juridinis asmuo gali pasinaudoti tik šiomis bendrosiomis teisėmis: teise gauti informaciją apie bausmės atlikimo tvarką ir sąlygas, bei savo teises ir pareigas; ir teise kreiptis su pasiūlymais ir prašymais (pareiškimais), peticijomis ir skundais į bausmės vykdymo ar kitą valstybės ar savivaldybės instituciją ar įstaigą, pareigūną, visuomeninę ar tarptautinę organizaciją, taip pat kitas įmones, įstaigas ir organizacijas. Teisė į medicininę pagalbą juridiniam asmeniui iš esmės yra neaktuali, o teise į teisinę pagalbą juridinis asmuo turėtų realizuoti kaip ir nenuteisti asmenys.

Apibendrinant nuteistojo juridinio asmens teisinės padėties ypatumus, galima teigti, kad juridiniam asmeniui numatyta baudžiamoji atsakomybė yra svarbi prielaida siekiant užkardyti nusikalstamų veikų darymą prisidengiant juridiniu asmeniu. Be to numatyta, kad baudžiamoji atsakomybė kyla juridiniam asmeniui ir jo vardu ar interesais veikusiam fiziniam asmeniui. Baudžiamosios atsakomybės realizavimas juridinio asmens atžvilgiu yra vykdomas per LR BK nustatytas bausmes. Įsiteisėjęs teismo nuosprendis juridiniam asmeniui sukuria naują nuteistojo teisinę padėtį, kurios ypatumus lemia paskirta bausmė. Apibendrinant teigtina, kad nuteistas juridinis asmuo turi bendrąsias nuteistojo teises ir pareigas, bei specialiąsias nuteistojo pareigas, kurias nuteistajam numato paskirtoji bausmė ir nuteistas juridinis privalo jas įvykdyti arba nuteistojo juridinio asmens atžvilgiu tokias pareigas įvykdys antstolis.

Siekiant užtikrinti, kad juridinis asmuo gera valią įvykdytų jam teismo paskirta bausme atsiradusias pareigas, teismas nuosprendyje nustato, kad už juridiniam asmeniui paskirtos bausmės įvykdymą yra atsakingas tam tikras juridinio asmens organas (pvz. direktorius), atstovaujamas fizinio asmens, arba kitas įgaliotas asmuo. Šiam fiziniam asmeniui už teismo numatytos pareigos nevykdymą t.y. teismo juridiniam asmeniui paskirtos bausmės neįvykdymą, gali kilti baudžiamoji atsakomybė pagal LR BK 244 str.

Tais atvejais kai juridinis asmuo savanoriškai nevykdo teismo paskirtos bausmės, tokią bausmę priverstinai įvykdo juridinio asmens buveinės teritorijoje veiklą vykdančias antstolis, pasinaudodamas procesinės prievartos priemonėmis, kurias jam suteikia Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai.

VI. NUTEISTOJO ASMENS TEISINĖS PADĖTIES DINAMIKA

Kaip jau buvo minėta, LR BVK yra įtvirtinti teisingo ir progresyvaus bausmių atlikimo principai, kurie suteikia nuteistiesiems galimybių įtakoti savo teisinę padėtį bausmės atlikimo metu. Tai sudaro galimybę nuteistajam tapti ne tik pataisos proceso objektu, bet ir aktyviu pataisos proceso dalyviu. Atsižvelgiant į nuteistojo elgesį bausmės atlikimo metu, nustatytų pareigų laikymąsi, požiūrį į darbą ir mokymąsi taip pat ir kitas aplinkybes nuteistojo teisinė padėtis gali kisti t.y. nuteistasis gali įgyti daugiau teisių ir mažiau pareigų (padėtis gerėja) arba atvirkščiai, įgyti daugiau pareigų ir/ar prarasti kai kurias teises (padėtis blogėja). Kai kuriais atvejais asmens teisinė padėtis pritaikius vienokias ar kitokias priemones iš esmės nekinta, tačiau sudaro tam tikras sąlygas sukelti teisinės padėties pokyčius. Tačiau nuteistojo asmens teisinės padėties dinamika labiausiai priklauso nuo asmeniui paskirtos bausmės pobūdžio, todėl toliau fiziniam asmeniui skiriamas bausmės skirsime į dvi dalis, kurios bus nagrinėjamos atskirai: bausmės nesusijusios su laisvės atėmimu (viešųjų teisių atėmimas, teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas, viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas) ir bausmės susijusios su laisvės atėmimu (areštas, terminuotas laisvės atėmimas ir laisvės atėmimas iki gyvos galvos). Tokį paskirstymą lemia tai, kad kai kurios su laisvės atėmimu nesusijusios bausmės labai nežymiai pakeičia asmens teisinę padėtį, tuo tarpu su laisvės atėmimu susijusios bausmės asmens teisinę padėtį įtakoja žymiai labiau. Tokiais atvejais nuteistojo asmens teisinės padėties dinamika yra labai skirtinga ir bus analizuojama atskirai.

Remiantis tuo nagrinėsime tik LR BVK numatytas galimybes pagerinti arba pabloginti nuteistojo asmens teisinę padėtį.

1. Nuteistųjų, su laisvės atėmimu nesusijusiomis bausmėmis, teisinės padėties dinamika

Šiame skyrelyje nagrinėjamos galimybės įtakoti nuteistojo asmens teisinę padėtį bausmės vykdymo procese, kurios yra numatytos asmeniui, nuteistam viešųjų teisių atėmimu, teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimu, viešaisiais darbais, bauda, laisvės apribojimu.

Bauda, teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla bei viešųjų teisių atėmimu nuteistųjų asmenų atžvilgiu įstatymų leidėjas nėra numatęs paskatinimo priemonių, bei drausminės atsakomybės už paskirtosios bausmės pareigų ir draudimų nevykdymą. Tačiau įstatymų leidėjas yra numatęs priverstinę šių bausmių įgyvendinimo tvarką, kuri gali

papildomai apriboti kai kurias nuteistojo asmens teises arba įpareigoti atlikti tam tikras pareigas.

LR BVK 24 str. yra numatyta tvarka, kuria remiantis bauda gali būti išieškota priverstinai. LR CPK 624 str. yra numatytos priverstinio vykdymo priemonės, kuriomis remiantis bauda gali būti išieškota priverstinai:

- 1) *„išieškojimas iš skolininko lėšų ir turto ar turtinių teisių;*
- 2) *išieškojimas iš skolininko turto ir pinigų sumų, esančių pas kitus asmenis;*
- 3) *uždraudimas kitiems asmenims perduoti skolininkui pinigus, turtą ar vykdyti skolininkui kitas prievoles;*
- 4) *dokumentų, patvirtinančių skolininko teises, paėmimas;*
- 5) *išieškojimas iš skolininko darbo užmokesčio, pensijos, stipendijos ar kitų jo pajamų;*
- 6) *tam tikrų teismo sprendime nurodytų daiktų paėmimas iš skolininko ir perdavimas išieškotojui;*
- 7) *skolininko turto administravimas ir iš to gautų pajamų panaudojimas išieškojimui padengti;*
- 8) *skolininko įpareigojimas atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo jų susilaikyti;*
- 9) *priešpriešinių išieškotinių sumų tarpusavio įskaitymas;*
- 10) *kitos įstatymų numatytos priemonės*¹¹⁰.

Taigi, tuo atveju kai nuteistasis asmuo savanoriškai nesumoka teismo paskirtos bausmės, įstatymuose numatyta tvarka pradedamas vykdyti priverstinis baudos išieškojimas. Prie nuteistojo asmens bauda, bendrųjų ir specialiųjų teisių, ir pareigų nuteistajam gali būti papildomai apribotos turtinės ir kitos teisės, numatyti papildomi tam tikrų teisių ir laisvių suvaržymai ir/ar numatyta speciali jų įgyvendinimo tvarka, tokiu būdu nuteistajam asmeniui pabloginant jo teisinę padėtį. Tais atvejais, kai nuteistasis fizinis asmuo vengia sumokėti baudą ir nėra galimybių jos išieškoti priverstinai, teismas remdamasis LR BK 47 str. baudą gali pakeisti areštu.

LR BVK 38 str. reglamentuota paskirtos bausmės įgyvendinimo tvarka ir pasekmės už paskirtosios teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla bei viešųjų teisių atėmimo bausmių nevykdymą. Nuteistieji, teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimu, taip pat viešųjų teisių atėmimu vengiantys atlikti paskirtąsias bausmes gali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal LR BK 243 str., kur numatyta atsakomybė už

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas 624 str. Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr. 36-1340.

vengimą atlikti su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes arba baudžiamojo poveikio priemones. „Vengimu atlikti teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmę arba viešųjų teisių atėmimo bausmę laikytini tokie tyčiniai nuteistojo veiksmai, kuriais siekiama išvengti nuosprendžiu nustatytų draudimų“¹¹¹. Už tokius veiksmus LR BK 243 str. yra numatytos baudos arba arešto bausmės, kurios gali būti įvykdomos priverstinai. Manytina, jog prieš pradėdant ikiteisminį tyrimą dėl tokių asmens veiksmų atlikimo nuteistasis turėtų būti išpėtas bausmę vykdančios institucijos, paskiriant jam drausminę nuobaudą išpėjimą. Tačiau tokia priemonė LR BVK nėra numatyta.

Minimali paskatinimo priemonių ir nuobaudų sistema, yra numatyta viešųjų darbų bausme nuteistiems asmenims. Už dorą elgesį ir stropų darbą, bausmę vykdančios institucijos pareigūnai nuteistajam gali skirti paskatinimo priemonę – padėką, o už vengimą atlikti viešuosius darbus drausminę nuobaudą – išpėjimą. Kyla klausimas kaip pasikeičia asmens teisinė padėtis, kai asmeniui pritaikomos tokios abstrakčios priemonės? Teisine prasme paskatinimo priemonė – padėka asmeniui nesuteikia jokių papildomų teisių ir laisvių, ši priemonė laikoma etine/moraline priemone, kuri parodo tam tikrą nuteistojo atliekamo darbo ir gero elgesio įvertinimą. Drausminė nuobauda – išpėjimas iš esmės taip pat nepakeičia nuteistojo asmens teisinio statuso turinio, tačiau suteikia galimybes bausmę vykdančios institucijos pareigūnams pakartotinio vengimo atlikti viešuosius darbus atveju, kreiptis į teismą dėl viešųjų darbų bausmės pakeitimo bauda arba areštu, kaip tai yra numatyta LR BVK 45 str. 4 d.

Laisvės apribojimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems numatytos paskatinimo priemonės: padėka ir prieš terminą panaikinti paskirtą nuobaudą, bei nuobaudos: išpėjimas ir griežtas papeikimas. „Nuteistiesiems negalima skirti paskatinimo priemonių, išskyrus paskirtos nuobaudos panaikinimą prieš terminą, jeigu jie turi galiojančių nuobaudų“¹¹². Tokia paskatinimo priemonė suteikia nuteistajam galimybę doru elgesiu ir pavyzdingu draudimų laikymusi bei išipareigojimų vykdymu pagerinti savo teisinę padėtį ir panaikinti galiojančią drausminę nuobaudą. Išpėjimas ir griežtas papeikimas, kaip drausminės nuobaudos tiesioginės įtakos nuteistojo teisiniam statusui neturi t.y. neapriboja jokių asmens turimų teisių ir nesuteikia jokių papildomų pareigų, tačiau suteikia galimybę bausmę vykdančios institucijos

¹¹¹ Blaževičius J., Švedas G., Usik D. Bausmių vykdymo kodekso komentaras. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2004. p. 113.

¹¹² Blaževičius J., Švedas G., Usik D. Bausmių vykdymo kodekso komentaras. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2004. p. 139.

pareigūnams kreiptis į teismą dėl laisvės apribojimo bausmės pakeitimo areštu. Svarbu tai, kad laisvės apribojimo bausmė gali būti pakeista areštu tik tada, kai nuteistasis jau buvo baustas drausmine tvarka už vengimą atlikti laisvės apribojimo bausmę.

Kadangi bausmės, kurios nėra susijusios su asmens laisvės atėmimu nedaro didelės įtakos bendrajam asmens teisiniam statusui, todėl ir jų dinamika nėra plataus spektro. Juridiniam asmeniui nėra numatyta galimybė paskirti paskatinimo priemonių ar drausminių nuobaudų, išskyrus tai, kad paskirtosios bausmės gali būti įvykdytos priverstinai. Priverstinis bausmės vykdymas gali apriboti juridinio asmens teises ir numatyti tam tikras papildomas pareigas.

2. Nuteistųjų, su laisvės atėmimu susijusiomis bausmėmis, teisinės padėties dinamika

Iš nuteistųjų arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmėmis yra atimama žmogaus judėjimo laisvė, dėl to keičiasi ir kitų asmens teisių, laisvių ir pareigų įgyvendinimo tvarka, bei sąlygos. Atsižvelgiant į tai yra numatytas platesnis paskatinimo priemonių ir nuobaudų spektras, nei aukščiau minėtomis bausmėmis nuteistiesiems asmenims. Šiame skyrelyje nagrinėjama su laisvės atėmimu susijusiomis bausmėmis, nuteistiesiems asmenims taikomų paskatinimo priemonių ir nuobaudų įtaką jų teisiniam statusui.

LR BVK numatyta, kad bausmes atliekantiems nuteistiesiems už nepriekaištingą elgesį, iniciatyvą ir aktyvų dalyvavimą socialinės rehabilitacijos programose, stropų darbą bei mokymąsi nuteistiesiems areštu, terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos gali būti skiriamos šios paskatinimo priemonės¹¹³:

- 1) padėka;
- 2) premija už geriausius darbo rezultatus, (tik nuteistiesiems terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos);
- 3) teisės vieną kartą papildomai paskambinti telefonu suteikimas, (tik nuteistiesiems terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos);
- 4) trijų papildomų ilgalaikių arba trumpalaikių pasimatymų per vienerius metus suteikimas, (tik nuteistiesiems terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos);
- 5) paskirtos nuobaudos panaikinimas prieš terminą;

¹¹³ Žr. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 60 str., 140 str. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr.73-3084.

6) pasivaikščiojimo laiko pailginimas iki dviejų valandų kalėjime laikomiems nuteistiesiems (arešto bausmę atliekantiems nuteistiesiems laiko pailginimas viena valanda);

7) leidimas nepilnamečiams pasimatymo su tėvais, globėjais (rūpintojais), artimaisiais giminaičiais ar kitais pasitikėjimo vertais asmenimis metu išeiti iki aštuonių valandų už nepilnamečių pataisos namų teritorijos ribų, (tik nuteistiesiems terminuotu laisvės atėmimu);

8) leidimas atostogų metu parvykti į namus, (tik nuteistiesiems terminuotu laisvės atėmimu);

9) trumpalaikės išvykos į namus suteikimas, (tik nuteistiesiems terminuotu laisvės atėmimu);

10) atlikusiems ne mažiau kaip vienerius metus, o nepilnamečiams, atlikusiems ne mažiau kaip šešis mėnesius paskirtos bausmės – perkėlimas iš paprastosios grupės į lengvąją grupę, (tik nuteistiesiems terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos);

11) nepilnamečių pataisos namuose laikomiems nuteistiesiems, kurie gerai elgiasi, gali būti leidžiama kartu su pataisos įstaigos darbuotojais nueiti į kiną, teatrą, koncertą, sporto varžybas ar kitus ne pataisos įstaigoje organizuojamus renginius, (tik nuteistiesiems terminuotu laisvės atėmimu);

12) ne mažiau kaip pusę paskirtos bausmės laiko atlikę nuteistieji, kurių elgesys nekelia pavojaus aplinkiniams, gali būti Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka teikiami perkelti iš kalėjimo į pataisos namus tęsti bausmės atlikimą paprastosios grupės laikymo sąlygomis, (tik nuteistiesiems terminuotu laisvės atėmimu);

13) nuteistieji, kurie neprikaištingu elgesiu ir stropiu darbu bei mokymusi įrodė, kad pasitaisė, gali būti Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka teikiami lygtinai atleisti nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą arba neatliktą laisvės atėmimo bausmės dalį pakeisti švelnesne bausme, (tik nuteistiesiems terminuotu laisvės atėmimu).

Kaip jau buvo minėta, padėka, kaip paskatinimo priemonė iš esmės nuteistajam nesuteikia jokių papildomų teisių, šios paskatinimo priemonės esmė yra teigiamas nuteistojo elgesio įvertinimas bausmės atlikimo metu.

Premija už geriausius darbo rezultatus gali būti skiriama nuteistiesiems, kurie terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikimo metu, pataisos įstaigoje dirba administracijos pasiūlytą darbą ir rodo itin gerus darbo rezultatus (pvz. pagamina geresnės kokybės produktą arba didesnius kiekius, nei yra reikalaujama). Piniginė premija yra įrašoma į asmeninę nuteistojo sąskaitą pataisos įstaigoje. Ši paskatinimo priemonė pasireiškia

tu, kad nuteistajam yra suteikiama galimybė pagerinti savo materialinę padėtį. Tai reikšminga paskatinimo priemonė, kadangi ji turi dvejopą reikšmę: nuteistasis įdeda daugiau pastangų atliekant paskirtą darbą, bei atlieka jį didesne apimtimi ir/ar geresne kokybe ir už tai yra papildomai įvertinamas.

LR BVK 102 str. yra reglamentuota nuteistųjų skambinimo telefonu tvarka, atskiruose kodekso straipsniuose numatyta, kad nuteistiesiems atliekantiems bausmę paprastosios grupės sąlygomis yra leidžiama skambinti telefonu – vieną kartą per savaitę, o drausmės grupės sąlygomis – vieną kartą per mėnesį. Ši paskatinimo priemonė tiesiogiai įtakoja nuteistojo teisinę padėtį, kadangi nuteistajam yra suteikiama papildoma teisė, paskambinti telefonu vieną kartą. Teisė neribotai skambinti telefonu yra suteikiama nuteistiesiems bausmę atliekantiems lengvosios grupės sąlygomis, taip pat nuteistiesiems bausmę atliekantiems atvirtojoje kolonijoje arba nėščioms moterims ir vaikų iki trejų metų turinčioms motinoms gyvenančioms ne pataisos namų teritorijoje¹¹⁴, todėl ši paskatinimo priemonė šiems nuteistiesiems įtakos neturi ir negali būti taikoma. Svarbu yra tai, kad arešto bausmę atliekantiems nuteistiesiems nėra suteikiama ši teisė. Manytina, kad visiems nuteistiesiems kuriems yra atimta laisvė turėtų būti garantuojama teisė paskambinti telefonu.

Nuteistiesiems terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos yra suteikiama teisė pasimatyti su giminaičiais ir kitais asmenimis, ši teisė įgyvendinama suteikiant nuteistiesiems pasimatymus: trumpalaikius – iki keturių valandų ir ilgalaikius – iki dviejų parų. Pasimatymų skaičius ir jo rūšis priklauso nuo to kokio tipo įstaigoje nuteistasis atlieka terminuoto laisvės atėmimo ar laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes, bei nuo to kokios grupės sąlygomis nuteistasis atlieka bausmę. Kalėjime bausmę atliekantiems nuteistiesiems yra suteikiami tik trumpalaikiai pasimatymai, bausmę atliekant paprastosios grupės sąlygomis yra suteikiama teisė per du mėnesius gauti vieną trumpalaikį pasimatymą. Pataisos namuose lengvosios grupės sąlygomis bausmę atliekantiems nuteistiesiems yra suteikiami: vienas ilgalaikis ir vienas trumpalaikis pasimatymas per du mėnesius, o paprastosios grupės sąlygomis vienas ilgalaikis ir vienas trumpalaikis pasimatymas per tris mėnesius. Drausmės grupės sąlygomis atliekantiems nuteistiesiems nėra suteikiama teisė gauti pasimatymų. Arešto bausmę atliekantys nuteistieji turi teisę į vieną trumpalaikį (iki keturių valandų) pasimatymą per trisdešimt parų su sutuoktiniu, sugyventiniu, artimaisiais giminaičiais ar kitais asmenimis, tačiau nėra numatyta galimybių gauti papildomų pasimatymų. Teisė pasimatyti su giminaičiais

¹¹⁴ Žr. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 74 str., 91 str., 152 str. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr.73-3084.

ir kitais asmenimis yra labai svarbi išlaikant socialinius ryšius su šeima ir kitais asmenimis, todėl paskatinimo priemonė – papildomų ilgalaikių arba trumpalaikių pasimatymų suteikimas, gali teigiamai įtakoti nuteistojo elgesį, siekiant dažnesnių susitikimų su šeimos nariais ir kitais asmenimis. Ši paskatinimo priemonė tiesiogiai įtakoja nuteistojo teisinę padėtį, kadangi nuteistajam yra suteikiama papildoma teisė į ilgalaikį/trumpalaikį pasimatymą, bet ne daugiau kaip 3 papildomus pasimatymus per vienerius metus. Teisė į pasimatymus nėra ribojama nuteistiesiems terminuotu laisvės atėmimu bausmę atliekant atvirtojoje kolonijoje ir nėsčioms moterims, ir vaikų iki trejų metų turinčioms motinoms gyvenančioms ne pataisos namų teritorijoje, todėl ši paskatinimo priemonė šiems nuteistiesiems įtakos neturi ir negali būti taikoma.

Paskirtos nuobaudos panaikinimo prieš terminą, kaip paskatinimo priemonės esmę jau nagrinėjome, nagrinėdami laisvės apribojimo bausmės paskatinimo priemones. Drausminė nuobauda nuteistajam (laisvės atėmimu arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos) galioja vienerius metus, o nepilnamečiui 6 mėnesius, praėjus tokiam laiko tarpui nuo nuobaudos atlikimo dienos, jei nuteistajam nebuvo paskirta nauja drausminė nuobauda, nuteistasis yra laikomas neturinčiu drausminių nuobaudų¹¹⁵. Šiuo atveju svarbu tai, kad nuteistajam prieš terminą gali būti panaikinta nuobauda pirmiau paskirta nuobauda ne anksčiau kaip po 6 mėnesių, o nepilnamečiui neanksčiau nei po 3 mėnesių nuo nuobaudos atlikimo dienos. Toks terminas nustatomas, tam kad įstaigos pareigūnai galėtų tinkamai įvertinti nuteistojo elgesio pažangą tinkama linkme, o ne trumpalaikį elgesio pasikeitimą siekiant įgyti tam tikrų teisių.

LR BVK 55 str. 4 d. numatyta, kad „*kameroje laikomi areštą atliekantys nuteistieji kasdien gauna ne trumpesnę kaip vienos valandos, o I bei II grupių invalidai, nepilnamečiai ir ligoniai (pagal gydytojo išvadą) – ne trumpesnę kaip dviejų valandų pasivaikščiojimą*“¹¹⁶. Nuteistieji terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausmę kai kuriais atvejais bausmę atlieka ir kalėjime (nuteistieji laikomi rakinamose kameroje¹¹⁷), todėl jiems turi būti užtikrinama teisė vieną valandą per dieną vaikščioti arba mankštintis atvira ore¹¹⁸. Kalėjime bausmę atliekantiems nuteistiesiems paprastosios grupės sąlygomis yra suteikiama

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas 143 str. 10 d. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr.73-3084.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas 55 str. 4 d. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr.73-3084.

¹¹⁷ Blaževičius J., Švedas G., Usik D. Bausmių vykdymo kodekso komentaras. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2004. p. 241.

¹¹⁸ Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija Rec(2006)2 valstybėms narėms dėl Europos kalinimo taisyklių [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: http://www.etib.lt/?s=docs_lt&item=310&lang=lt

pusantros valandos, o ligoniams pagal gydytojų išvadą – dvi valandos¹¹⁹, o drausmės grupės sąlygomis – viena valanda. Šios paskatinimo priemonės reglamentavimas nuteistųjų terminuotu laisvės atėmimu ir nuteistųjų laisvės atėmimu iki gyvos galvos atžvilgiu kelia tam tikrų abejonių jo tikslumu ir tinkamumu. Nuteistiesiems bausmę atliekantiems paprastosios grupės sąlygomis yra suteikiama pusantros, o ligoniams dvi valandos, tai reiškia, kad ši paskatinimo priemonė gali būti taikoma tik nuteistiesiems atliekantiems bausmę paprastosios grupės sąlygomis ir dėl kurių nėra gydytojų išvados dėl pasivaikščiojimo laiko pailginimo. Nuteistiesiems kurie atlieka bausmę drausmės grupės sąlygomis ši paskatinimo priemonė negali būti skirta, nes nuteistojo atžvilgiu galioja ankstesnė nuobauda, perkėlimas į drausmės grupę. Todėl manytina, kad toks reglamentavimas turėtų būti keistinas, kaip tai reglamentuota arešto bausmę atliekantiems nuteistiesiems, kai nuteistajam numatyta galimybė prie nustatyto laiko, gauti papildomai vieną valandą pasivaikščioti gryname ore. Pasivaikščiojimo pailginimas, kaip paskatinimo priemonė nuteistajam suteikia galimybę pagerinti savo teisinę padėtį įgyjant teisę ilgesnį laiką praleisti gryname ore.

Leidimas nepilnamečiams pasimatymo su tėvais, globėjais (rūpintojais), artimaisiais giminaičiais ar kitais pasitikėjimo vertais asmenimis, metu išeiti iki aštuonių valandų už nepilnamečių pataisos namų teritorijos ribų. Šią paskatinimo priemonę galima aiškinti su kita panašia paskatinimo priemone: „*nepilnamečių pataisos namuose laikomiems nuteistiesiems, kurie gerai elgiasi, gali būti leidžiama kartu su pataisos įstaigos darbuotojais nueiti į kiną, teatrą, koncertą, sporto varžybas ar kitus ne pataisos įstaigoje organizuojamus renginius*“¹²⁰. Abi šios paskatinimo priemonės yra iš esmės panašios, tik skiriasi jų įgyvendinimo sąlygos ir gali būti taikomos tik nuteistiesiems iki 18 metų, kuriems paskirta terminuoto laisvės atėmimo bausmė. Jos yra labai svarbios teigiamam nepilnamečių nuteistųjų elgesiui motyvuoti. Kadangi kaip jau buvo minėta galiojančią drausminę nuobaudą turintis nuteistasis negali būti skatinamas, išskyrus paskatinimo priemone – drausminės nuobaudos panaikinimas prieš terminą. Aplinkos pakeitimas atliekant laisvės atėmimo bausmę gali būti didelė paskata nuteistajam tinkama elgtis ir tokiu būdu įgyti galimybę trumpam laikui išeiti iš pataisos įstaigos. Tad tokios paskatinimo priemonės paskyrimas nuteistajam nepilnamečiui daro tiesioginę įtaką ir jo teisinei padėčiai, nes yra suteikiama išskirtinė teisė išvykti už pataisos įstaigos ribų.

¹¹⁹ Žr. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 85 str. 4 d. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr. 73-3084.

¹²⁰ Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas 140 str. 2 d. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr. 73-3084.

Paskatinimo priemonės – leidimas atostogų metu parvykti į namus ir trumpalaikės išvykos į namus suteikimas, taip pat gali būti nagrinėjamos kartu. Kadangi jos iš esmės panašios, tik skirtingas yra jų tikslas ir įgyvendinimo tvarka. Ši paskatinimo priemonė nuteistiesiems pilnamečiams, kuriems paskirta terminuoto laisvės atėmimo bausmė, suteikia galimybę tam tikram laiko tarpui išvykti už pataisos įstaigos ribų. Šios paskatinimo priemonės paskyrimas nuteistajam parodo pataisos įstaigos administracijos pasitikėjimą nuteistuoju. (Kalėjimų departamento 2009 sausio – gruodžio mėn. duomenimis¹²¹ iš pataisos įstaigų trumpalaikėms išvykoms į namus¹²² buvo išleisti buvo 8 nuteistieji, o nemokamos atostogos su teise parvykti į namus¹²³ buvo suteikta 22 nuteistiesiems). Užsienio valstybėse prieš teikiant nuteistąjį lygtiniam paleidimui iš pataisos įstaigos yra suteikiama teisė išvykti atostogų namo, tokia praktika parodo nuteistojo pasiruošimą išeiti į laisvę. Šios priemonės tiesiogiai įtakoja nuteistojo padėtį suteikiant jam papildomų teisių.

Paskatinimo priemonė perkėlimas iš paprastosios grupės į lengvąją grupę nuteistajam suteikia didesnę kiekį teisių ir tuo stipriai įtakoja nuteistojo teisinę padėtį. Lengvoji grupė nuteistajam suteikia didesnę kiekį pasimatymų, neribojama teisė skambinti telefonu ir kitų papildomų teisių. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad remiantis proporcingumo principu nuteistasis negali būti perkeltas iš drausmės grupės į lengvąją ir atvirkščiai.

Ne mažiau kaip pusę paskirtos bausmės laiko atlikę nuteistieji, kurių elgesys nekelia pavojaus aplinkiniams, gali būti teikiami teismui, kad būtų perkelti iš kalėjimo į pataisos namus tęsti bausmės atlikimą paprastosios grupės laikymo sąlygomis. Tokia paskatinimo priemonė labai pagerina nuteistojo gyvenimo sąlygas ir tuo pačiu pagerina nuteistojo asmens teisinę padėtį. Kadangi gyvenimas kalėjimo sąlygomis lyginant su gyvenimu pataisos namų sąlygomis yra labai skirtingas. Nes nuteistieji kalėjime didžiąją dalį laiko praleidžia rakinamoje kameroje, tuo tarpu pataisos namuose esantys nuteistieji gyvena bendrabučio tipo patalpose, turi didesnę judėjimo laisvę įstaigos teritorijoje, gali dalyvauti masiniuose renginiuose (pvz. paskaitose, koncertuose), užsiimti įvairesne menine, sportine ir kitokia veikla, ilgesnį laiką būti gryname ore. Todėl tokios paskatinimo priemonės nustatymas bausmių vykdymo įstatyme nuteistajam suteikia galimybę pagerinti savo gyvenimo sąlygas.

¹²¹ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos Nuteistųjų laisvės atėmimu skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos suvestinė [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_mt&lang=1

¹²² Žr. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 104 str. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr. 73-3084.

¹²³ Žr. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 130 str. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr. 73-3084.

Paskatinimo priemonė teismui lygtinai atleisti nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą arba neatliktą laisvės atėmimo bausmės dalį pakeisti švelnesne bausme, gali stipriai įtakoti nuteistojo teisinę padėtį tuo atveju kai teismas nuteistą lygtinai paleidžia iš pataisos įstaigos arba neatliktą laisvės atėmimo bausmės dalį pakeičia švelnesne bausme, kaip tai yra numatyta LR BK 77 str. Tokiu atveju, kai nuteistasis anksčiau nustatyto termino yra paleidžiamas į laisvę, nuteistojo asmens teisinė padėtis iš esmės pasikeičia, kadangi nuteistasis gali laisvai naudotis asmens teisėmis ir vykdyti asmens pareigas, kurių neapriboja teismas paskirdamas tam tikrus įsipareigojimus. Ši paskatinimo priemonė gali stipriai įtakoti nuteistojo teisinę padėtį, tačiau pataisos įstaigose ji taikoma itin retai (Kalėjimų departamento 2009 sausio – gruodžio mėn. duomenimis¹²⁴ iš pataisos įstaigų lygtinai atleistų nuo bausmės prieš terminą¹²⁵ buvo tik 10 nuteistųjų, tuo tarpu lygtinai paleisti iš pataisos įstaigų¹²⁶ buvo 1535 nuteistieji).

Apibendrinant galima teigti, kad visos LR BVK įvardintos paskatinimo priemonės yra reikšmingos ir gali įtakoti nuteistojo asmens teisinę padėtį suteikiant asmeniui galimybių dažniau pasinaudoti tam tikromis suteiktomis teisėmis arba įgyti papildomų teisių. Paskatinimo priemonės ne tik suteikia tam tikrą teisę, bet ir teigiamai įvertina nuteistojo elgesį bausmės atlikimo metu.

Tais atvejais kai nuteistieji nesilaiko LR BVK numatytų reikalavimų, pažeidžia bausmės režimo reikalavimus nuteistajam gali būti paskirtos drausminės nuobaudos, kurios pakeičia nuteistojo teisinę padėtį blogėjimo linkme, apribojant galimybes pasinaudoti tam tikromis teisėmis. Drausminės nuobaudos yra svarbios koreguojant nuteistojo asmens elgesį, kadangi kiekvienas bausmės vykdymą reglamentuojančio akto pažeidimas, nuteistajam gali užtraukti tam tikrų teisių praradimą arba jų apribojimą tam tikram laikui.

Drausminės nuobaudos kurios gali būti paskirtos areštu, terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteistiesiems asmenims¹²⁷:

- 1) papeikimas;
- 2) pasivaikščiojimo laiko pailginimo panaikinimas, (tik nuteistiesiems areštu);

¹²⁴ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos Nuteistųjų laisvės atėmimu skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos suvestinė [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_mt&lang=1

¹²⁵ Žr. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 77 str. Valstybės žinios, 2000 Nr.89-2741.

¹²⁶ Žr. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 157 str. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr.73-3084.

¹²⁷ Žr. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 60 str. 2 d., 142 str. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr.73-3084.

3) pataisos įstaigos patalpų ir teritorijos tvarkymas be eilės, (tik nuteistiesiems terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos);

4) draudimas pirkti maisto produktų, (nuteistiesiems areštu iki 15 parų, terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos iki vieno mėnesio);

5) poilsio dienomis atliekamo arešto pakeitimas paprastu areštu, atliekamu įprastine tvarka, (tik nuteistiesiems areštu);

6) uždarymas į karcerį iki dešimt parų, o nepilnamečiams – iki penkių parų, (nuteistiesiems areštu), atvirose kolonijose ir pataisos namuose laikomų nuteistųjų uždarymas į baudos izoliatorių iki penkiolikos parų arba nepilnamečių nuteistųjų uždarymas į drausmės izoliatorių iki dešimties parų; kalėjimuose laikomų nuteistųjų uždarymas į karcerį iki penkiolikos parų;

7) pataisos namuose drausmės grupės sąlygomis laikomų nuteistųjų perkėlimas į kamerų tipo patalpas iki šešių mėnesių, (tik nuteistiesiems terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos);

8) kalėjimuose laikomų nuteistųjų perkėlimas į drausmės grupę nuo dviejų iki šešių mėnesių, (tik nuteistiesiems terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos);

9) nuteistiesiems, sistemingai pažeidinėjantiems arba itin piktybiškai pažeidusiems režimą, gali būti panaikinta anksčiau paskirta paskatinimo priemonė – perkėlimas iš paprastosios grupės į lengvąją grupę arba gali būti paskirtas perkėlimas iš paprastosios grupės į drausmės grupę nuo šešių mėnesių iki vienerių metų, (tik nuteistiesiems terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos).

Drausminė nuobauda papeikimas nuteistiesiems areštu, terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos daro tiesioginę įtaką šių nuteistųjų teisei padėčiai, kadangi nuteistieji turintys drausminių nuobaudų negali būti skatinami, išskyrus paskatinimo priemonę – paskirtos nuobaudos panaikinimas prieš terminą. Todėl nuteistieji praranda galimybes būti paskatinti kitomis paskatinimo priemonėmis, tuo prarasdami galimybę įgyti papildomų teisių.

Nuteistiesiems arešto bausmė, kuriems buvo paskirta paskatinimo priemonė pasivaikščiojimo laiko prailginimas viena valanda, gali būti paskirta drausminė nuobauda, šios papildomos teisės panaikinimas, kuris tiesiogiai įtakoja nuteistojo teisinę padėtį. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad tokia galimybė nėra numatyta nuteistųjų, terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos, atliekančių bausmę kalėjime atžvilgiu. Todėl manytina, kad įstatymų leidėjas turėtų ištaisyti šią reglamentavimo spragą, kadangi nėra numatyta

galimybė paskiriant drausminę nuobaudą nuteistajam, atliekančiam bausmę kalėjime, panaikinti paskatinimo priemonę – pasivaikščiojimo laiko pailginimas iki dviejų valandų.

Nuteistiesiems terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos LR BVK 110 str. 1 d. 3 p. yra numatyta specialioji nuteistųjų pareiga – administracijos paskyrimu eilės tvarka budėti gyvenamosiose patalpose. Paskyrus nuobaudą – pataisos įstaigos patalpų ir teritorijos tvarkymas be eilės, minėta eilės tvarka gali būti pakeičiama arba nuteistajam gali būti paskirtas kitas darbas tvarkant pataisos įstaigos patalpas arba teritoriją. Tokia drausminė nuobauda tiesiogiai įtakoja nuteistojo teisinę padėtį, kadangi nuteistasis įgyja papildomą prievolę atlikti tam tikrus veiksmus, o už šios nuobaudos nevykdymą gali būti paskirta kita, griežtesnė, drausminė nuobauda.

Draudimas nuteistiesiems pirkti maisto produktų, tam tikram nustatytam laikotarpiui atima iš nuteistojo specialiąją su laisvės atėmimu susijusiomis bausmėmis nuteistų asmenų teisę įsigyti maisto produktų, už asmeninėse sąskaitose turimus pinigus. Ši teisė iš esmės daro tiesioginės įtakos tik tiems nuteistiesiems, kurie asmeninėse sąskaitose turi pinigų, tuo tarpu nuteistiesiems, kurie neturi lėšų ir nesinaudoja šia LR BVK 92 str. įtvirtinta teise, įtaką teisei padėčiai daro tik pats drausminės nuobaudos paskyrimo faktas. Taip pat svarbu pabrėžti, kad ši drausminė nuobauda nuteistajam draudžia pirkti tik maisto produktus, tuo tarpu leidžia pirkti visas kitas prekes (pvz. rūkalus, asmens higienos priemonės).

Teismas nuteistajam areštu gali leisti arešto bausmę atlikti poilsio dienomis¹²⁸. Tačiau tais atvejais, kai nuteistasis pažeidžia tokią arešto bausmės atlikimo tvarką areštinės direktorius gali kreiptis su teikimu į apylinkės teismą pakeisti arešto, atliekamo poilsio dienomis, atlikimo tvarką įprastine. LR BVK nėra detalizuojama už kokius teisės aktų pažeidimus nuteistajam gali būti paskiriama ši drausminė nuobauda. Manytina, kad ši drausminė nuobauda turėtų būti paskiriama tik už šiurkščius bausmių vykdymą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus arba nuteistajam, kuriam prieš tai buvo pritaikyta kita nuobauda, nes ši drausminė nuobauda yra pakankamai griežta ir jos paskyrimas gali stipriai įtakoti nuteistojo teisinę padėtį. Arešto bausmės atlikimas poilsio dienomis suteikia nuteistajam galimybę suderinti kriminalinės bausmės atlikimą neatimant galimybių nuteistajam toliau dirbti, mokytis, studijuoti ar užsiimti kita įprastine veikla, todėl šios drausminės nuobaudos paskyrimas gali stipriai įtakoti nuteistojo teisinę padėtį.

¹²⁸ Žr. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 49 str. 5 d. Valstybės žinios, 2000 Nr.89-2741.

Drausminės nuobaudas – uždarymas į karcerį arba baudos/drausmės izoliatorių galima analizuoti ir aiškinti kartu, kadangi jos yra iš esmės panašios, tik skiriasi jų vykdymo tvarka ir sąlygos. Šių drausminių nuobaudų paskyrimas daro vienodą įtaką teisinei padėčiai tiek nepilnamečiams, tiek pilnamečiams nuteistiesiems atliekantiems arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės. Ši nuobauda negali būti skiriama nėščioms moterims ir motinoms turinčioms vaikų iki trejų metų, bei turi būti pradėta vykdyti vėliau, pakeista švelnesne arba išvis panaikinta, tais atvejais kai nuteistojo asmens sveikata patikrinęs gydytojas pažymi, kad nuteistasis negali atlikti paskirtosios nuobaudos. Ši drausminė nuobauda yra viena iš griežčiausių, kuri gali būti paskirta nuteistiesiems su laisvės atėmimu susijusiomis bausmėmis, kadangi ši nuobauda apriboja didelę dalį nuteistojo specialiųjų teisių. Baudos/drausmės izoliatoriuose ir karceriuose laikomi nuteistieji neturi teisės gauti pasimatymų, smulkiųjų paketų su spauda, įsigyti maisto produktų ir būtiniausių reikmenų, siųsti laiškus, taip pat paskambinti telefonu. Jiems neleidžiama naudotis stalo žaidimais, televizoriais, kompiuteriais, vaizdo leistuvais ir garso grotuvais, kompiuterinių žaidimų aparatais, radijo imtuvais bei kitais Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklėse nurodytais daiktais. Nuteistieji, laikomi baudos/drausmės izoliatoriuje arba karceryje, į darbą, bendrojo lavinimo ir specialiąsias profesines mokyklas nevedami¹²⁹. Šiems nuteistiesiems yra leidžiama skaityti knygas, žurnalus, laikraščius ir kitą literatūrą bei kasdien vieną valandą pasivaikščioti. Šis drausminės nuobaudos paskyrimas nuteistajam stipriai įtakoja nuteistojo teisinę padėtį, kadangi apriboja didelę dalį specialiųjų nuteistojo asmens teisių tam tikram laikotarpiui ir yra labai reikšminga vykdant su laisvės atėmimu susijusias bausmes.

Nuteistiesiems atliekantiems terminuoto laisvės atėmimo arba laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės gali būti paskiriama drausminė nuobauda – perkėlimas į drausmės grupę. Šios nuobaudos paskyrimo laikotarpis yra skirtingas nuteistiesiems atliekantiems bausmę kalėjime ir pataisos namuose, tačiau esminės įtakos nuteistojo asmens padėčiai tai neturi, todėl šios drausminės nuobaudos bus analizuojamos kartu. Įstatymų leidėjas LR BVK 142 str. 2 d. nustatė, kad ši nuobauda gali būti paskiriama nuteistiesiems, kurie sistemingai arba itin piktybiškai pažeidžia bausmės atlikimo tvarką. Ši drausminė nuobauda daro didelę įtaką nuteistojo teisinei padėčiai, kadangi panaikina nuteistojo galimybes pasinaudoti kai kuriomis specialiosiomis teisėmis. Nuteistasis perkeltas į drausmės grupę praranda teisę naudotis įsigytais ir jam perduotais Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 173.1 punkte išvardintais

¹²⁹ 2003 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymas Dėl pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo 215 p. Valstybės žinios, 2003-08-01, Nr. 76-3498.

elektros prietaisais ir kitais daiktais¹³⁰. Taip pat praranda teisę į trumpalaikius ir ilgalaikius pasimatymus, telefonu gali skambinti tik vieną kartą per vieną mėnesį, pataisos namuose bausmę atliekantys nuteistieji nakties metu užrakinami gyvenamosiose patalpose, įrengtose pagal kamerų įrengimo reikalavimus¹³¹. Ši drausminė nuobauda stipriai įtakoja nuteistojo teisinę padėtį ne tik dėl to, kad nuteistasis praranda dalį specialiųjų teisių, tačiau ir dėl to, kad ši drausminė nuobauda trunka ilgą laiką t.y. nuo dviejų mėnesių iki vienerių metų.

Pataisos namuose bausmes atliekantiems nuteistiesiems už sistemingą arba itin piktybišką režimo reikalavimų pažeidimą, gali būti panaikinta anksčiau paskirta paskatinimo priemonė – perkėlimas iš paprastosios grupės į lengvąją grupę. Šios nuobaudos paskyrimas nuteistojo teisei padėčiai daro įtaką tuo, kad nuteistajam yra sumažinamos galimybės pasinaudoti kai kuriomis specialiosiomis teisėmis, sumažinant jų apimtį, kurios buvo padidėjusios, kai nuteistasis buvo perkeltas į lengvąją grupę.

Nuteistieji atliekantys terminuoto laisvės atėmimo arba laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes pataisos namuose, drausmės grupės sąlygomis, gali būti perkelti į kamerų tipo patalpas iki šešių mėnesių. Tai yra viena iš griežčiausių drausminių nuobaudų, kuri gali būti paskirta nuteistajam terminuotu laisvės atėmimu arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos atliekančiam bausmę pataisos namuose. Ši drausminė nuobauda gali būti paskiriama tik tiems nuteistiesiems, kuriems prieš tai buvo paskirta drausminė nuobauda perkėlimas į drausmės grupę. Draudžiama šią nuobaudą skirti nėščioms moterims ir motinoms turinčioms vaikų iki trejų metų. Taigi nuteistajam, kuriam paskirta drausminė nuobauda perkėlimas į kamerų tipo patalpas yra taikomi ir tie apribojimai, kurie kyla iš drausminės nuobaudos – perkėlimas į drausmės grupę. Nuteistieji, besimokantys bendrojo lavinimo ir specialiosiose profesinėse mokyklose, iš kamerų tipo patalpų į užsiėmimus nevedami, tačiau sudaromos sąlygos mokytis savarankiškai ir konsultuotis su mokytojais¹³², bet šie nuteistieji gali dirbti, atskirai nuo kitų nuteistųjų. Svarbu tai, kad šiems nuteistiesiems „už bausmės atlikimo režimo reikalavimų pažeidimą į kamerų tipo patalpas perkeltiems nuteistiesiems gali būti skiriamos visos įstatymo nustatytos nuobaudos, išskyrus pakartotinį perkėlimą į kamerų tipo patalpas. Jei atliekančiam nuobaudą kamerų tipo patalpose nuteistajam buvo skirta nuobauda – uždarymas į bausdos

¹³⁰ 2003 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymas Dėl pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo 173.1 p. Valstybės žinios, 2003-08-01, Nr. 76-3498.

¹³¹ Žr. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 75 str. ir 86 str. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr.73-3084.

¹³² 2003 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymas Dėl pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo 224 p. Valstybės žinios, 2003-08-01, Nr. 76-3498.

izoliatorių, – tai baudos izoliatoriuje išbūtas laikas neįskaitomas į atliekamos nuobaudos – perkėlimo į kamerų tipo patalpas – laiką¹³³.

Apibendrinant drausminių nuobaudų sistemą, kuri gali būti pritaikyta nuteistiesiems areštu, terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos, galima teigti, kad visos drausminės nuobaudos atsižvelgiant į jų griežtumą daro tiesioginę įtaką nuteistojo teisei padėčiai. Kiekviena nuteistajam paskirta drausminė nuobauda turi tiesioginės įtakos nuteistojo specialiosioms teisėms, jų apimčiai ir įgyvendinimo tvarkai, todėl yra labai svarbios koreguojant nuteistųjų elgesį bausmės atlikimo metu.

Remiantis LR BVK numatytais paskatinimo priemonėmis ir drausminėmis nuobaudomis, nuteistojo asmens teisinė padėti gali gerėti arba blogėti. Kalėjimų departamento 2009 sausio – gruodžio mėn. duomenimis¹³⁴ pataisos įstaigų Drausmės komisijose¹³⁵ buvo apsvarstyti 6592 atvejai, dėl nuteistųjų padarytų nustatytos tvarkos pažeidimų, tuo tarpu paskatinimo priemonės buvo pritaikytos 5362 kartus. Lyginant su nuteistųjų esančių pataisos įstaigose skaičiumi tai sudaro: 96% nuteistųjų, kurie buvo apsvarstyti drausminėje komisijoje ir 78% nuteistųjų, kuriems buvo paskirtos paskatinimo priemonės. Iš to galima daryti išvadą, kad šios priemonės yra labai svarbios ir reikalingos bausmių vykdymo procese. Šios priemonės pataisos įstaigų administracijai suteikia galimybių įtakoti ir motyvuoti tinkamą nuteistųjų elgesį bausmės atlikimo metu, bei palaikyti tvarką bausmės atlikimo vietose.

VII. NUTEISTOJO ASMENS TEISINĖS PADĖTIES REGLAMENTAVIMAS IR SAMPRATA UŽSIENIO ŠALIŲ TEISĖJE

Aukščiau išnagrinėjome nuteistojo asmens teisinės padėties sąvoką, kaip ji yra aiškinama galiojančioje Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo teisėje. Tačiau norint visapusiškai išaiškinti nuteistojo teisinės padėties sąvoką, yra būtina išsiaiškinti kaip ši sąvoka aiškinama užsienio valstybių bausmių vykdymo teisinius santykius reglamentuojančiuose teisės aktuose.

¹³³ 2003 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymas Dėl pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo 227 p. Valstybės žinios, 2003-08-01, Nr. 76-3498.

¹³⁴ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos Socialinės rehabilitacijos tarnybų veiklos ataskaita [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_mt&lang=1

¹³⁵ Žr. 2003 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymas Dėl pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo XXXVIII skyrių. Valstybės žinios, 2003-08-01, Nr. 76-3498.

Latvijos Republikos Bausmių vykdymo kodekso 9 skirsnis¹³⁶ apibrėžia asmens teisinę padėtį bausmės vykdymo metu. Jame pasakyta, kad asmenys atliekantys teismo paskirtą bausmę turi teises ir pareigas, kurios yra numatytos įstatymuose su apribojimais, kuriuos nustato teismas savo sprendimu.

Rusijos Federacijos Bausmių vykdymo kodekso 10 str.¹³⁷ yra numatyta, kad nuteistųjų teisinę padėtį sudaro nuteistojo asmens teisės, laisvės ir pareigos. Nuteistojo teises ir laisves garantuoja Rusijos Federacijos įstatymai. Taip pat yra numatyta, kad nuteistojo teisės ir pareigos yra nustatomos atskirai reglamentuojant skirtingų kriminalinių bausmių vykdymą ir tvarką.

Taigi galima būtų teigti, kad Rusijos Federacijos ir Latvijos Republikos bausmių vykdymo įstatymų, reglamentuota nuteistojo asmens teisinė padėtis yra iš esmės tapati Lietuvos Republikos bausmių vykdymo teisėje įtvirtintai nuteistojo asmens teisinės padėties sampratai. Manytina, kad tai lemia iš sovietinės teisinės sistemos paveldėti bausmių vykdymo įstatymai ir teisinė sąmonė.

Vokietija yra gilių demokratijos tradicijų ir brandžios teisinės sistemos valstybė. Vokietijos Federalinės Respublikos laisvės atėmimo bausmės vykdymo kodeksas (vok. Strafvollzugsgesetz), numato, kad nuteistiesiems asmenims užtikrinamos bendrosios žmogaus teisės ir laisvės, kurios gali būti apribotos įstatymų, bei tai, kad nuteistieji privalo vykdyti jiems įstatymų numatytas pareigas. Šis Vokietijos bausmių vykdymo įstatymas daugiausiai dėmesio skiria nuteistojo asmens teisių ir laisvių apsaugos, bei jų užtikrinimo atliekant teismo paskirtas bausmes, reglamentavimui. Tačiau nustato ir nuteistųjų asmenų pareigas, kurias nuteistieji privalo vykdyti bausmės atlikimo metu. Daugiausiai dėmesio yra skiriama asmens pareigoms, kurios yra susijusios su asmens pasitaisymu ir resocializacija¹³⁸, nustatant pareigas nuteistajam dalyvauti šiais tikslais vykstančiose programose. Taip pat yra numatyta, kad nuteistajam už jam privalomų pareigų nevykdymą gali būti taikomos tam tikros administracinės sankcijos. Tačiau nuteistojo asmens teisinį statusą¹³⁹ apibūdina, kaip bendrųjų ir specialiųjų asmens

¹³⁶ Latvijos Republikos Bausmių vykdymo kodeksas [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. rugsėjo 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ttc.lv/advantagecms/LV/meklet/meklet_dokumentus.html?query=code&resultsPerPage=10

¹³⁷ Rusijos Federacijos Bausmių vykdymo kodeksas, priimtas 1996 m. gruodžio 18 d. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. rugsėjo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://duma.consultant.ru/>

¹³⁸ Žr. Lazarus L. Contrasting prisoner's rights. A comparative examination of German and England. Oxford. 2004. p. 98.

¹³⁹ Pastaba. Sąvoka *nuteistojo asmens teisinė padėtis/teisinis statusas* Vokietijos teisėje beveik nevartojama.

teisių, bei imperatyvių principų, kuriais remiantis jos gali būti apribotos visumą¹⁴⁰. Nustato specialiąsias teises kuriomis nuteistasis gali naudotis bausmės atlikimo laikotarpiu. Nuteistojo asmens teisinės padėties dinamika yra siejama su tam tikrų papildomų teisių ir laisvių atsiradimu, bausmės atlikimo metu, siejant jas su nuteistojo asmens elgesiu bausmės atlikimo laikotarpiu bei bausmės atlikimo stadija bausmės vykdymo procese, bei bausmę vykdančios institucijos galimybėmis kontroliuoti kaip nuteistasis atlieka paskirtą bausmę.

Švedijos pataisos sistema yra viena moderniausių pataisos sistemų pasaulyje, kadangi didelis dėmesys skiriamas nuteistojo asmens pasitaisymui, bausmės atlikimo sąlygoms, vykdoma daug modernių pataisos programų ir kt. Pagrindinė koncepcija, kuria remiasi Švedijos sankcijų/bausmių sistema yra siekis atsisakyti plataus laisvės atėmimo taikymo, nes ši bausmė nepadaro nuteistųjų geresniais bei neišmoko jų gyventi visuomenėje, atlikus laisvės atėmimo bausmę. Vietoj laisvės atėmimo bausmės yra taikomas laisvės atėmimo bausmės atidėjimas, viešieji darbai, bauda.

Švedijos bausmių vykdymo teisė nėra kodifikuota. Bausmių vykdymą reglamentuoja skirtingi teisės aktai, atsižvelgiant į paskirtos bausmės ir pataisos priemonių pobūdį. Švedijos Įkalinimo įstaigų režimo (priežiūros) akte (The Prison Treatment Act of Sweden¹⁴¹) yra numatytos tik specialiosios nuteistojo asmens teisės (pvz. teisė į pasimatymus, paskambinti telefonu). Šiame akte yra numatyta pagrindinė nuteistojo prievolė vykdyti nustatytas kalėjimų įstaigų taisykles ir pareigūnų duodamus nurodymus¹⁴², bei reglamentuojami atvejai, kai gali būti suvaržytos asmens teisės ir laisvės (pvz. atliekamos asmens kratos¹⁴³).

Anglija yra visiškai skirtingos teisinės tradicijos valstybė, nei vyrauja kontinentinėje Europoje. Tačiau bausmių vykdymo reglamentavimas nėra ypatingai skirtingas, kadangi Anglija yra tarptautinių konvencijų, užtikrinančių pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių apsaugą dalyvė. Bausmių vykdymą Anglijoje reglamentuoja 1952 metais įsigaliojęs Anglijos kalėjimų aktas (The English Prison Act¹⁴⁴). Kuris numato bausmių vykdymo institucijų sistemą, tvarką ir principus, kuriais remiantis turi būti vykdomos paskirtosios bausmės, tačiau šis aktas

¹⁴⁰ Žr. Lazarus L. *Contrasting prisoner's rights. A comparative examination of German and England*. Oxford. 2004. p. 124.

¹⁴¹ Švedijos Įkalinimo įstaigų režimo (priežiūros) aktas [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.kriminalvarden.se/sv/English/Documents/>

¹⁴² Švedijos Įkalinimo įstaigų režimo (priežiūros) aktas 9 skirsnis [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.kriminalvarden.se/sv/English/Documents/>

¹⁴³ Švedijos Įkalinimo įstaigų režimo (priežiūros) aktas [interaktyvus], 52a skirsnis [žiūrėta 2010 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.kriminalvarden.se/sv/English/Documents/>

¹⁴⁴ Žr. Lazarus L. *Contrasting prisoner's rights. A comparative examination of German and England*. Oxford. 2004. p. 128.

neapibrėžia nuteistojo asmens teisių, ar teisinės padėties baismės vykdymo metu. Žmogaus teises ir jų apsaugą Anglijos teisėje reglamentuoja 1998 metais priimtas Žmogaus teisių aktas (The Human Rights Act¹⁴⁵). Šis aktas taip pat reglamentuoja atvejus kai žmogaus teisės gali būti apribotos, tačiau iš esmės daro prielaidą, kad visi asmenys naudojami akte numatytais teisėmis. Taigi iš esmės Anglijos teisėje nėra atskirai reglamentuota nuteistojo asmens teisinė padėtis. Tai apibūdina principas, kad asmuo naudojami visomis įstatymų reglamentuotomis teisėmis, su apribojimais, kurie yra būtini užtikrinant paskirtos baismės vykdymą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nuteistiesiems nėra nustatytos imperatyvios teisinės pareigos. Šiuo atveju remiamasi bendroju konstitucinės teisės principu, kad asmenys privalo vykdyti įstatymus ir kitus teisės aktus.

Apibendrinant galima teigti, kad nuteistojo teisinės padėties sąvoka, kurią sudaro teisių, laisvių ir pareigų visuma pabrėžiant nuteistojo asmens pareigas yra sietinas su sovietinės teisinės sistemos ypatumais, kai pagrindinis dėmesys buvo skiriamas asmens pareigų vykdymui, o ne žmogaus teisių apsaugai, lyginant su vakarų šalių asmens teisinės padėties reglamentavimu. Vakarų šalių teisės sistemose *asmens teisinė padėtis* yra suprantama, kaip asmens laisvių ir teisių visuma, kurios tam tikrais atvejais, remiantis įstatymais gali būti apribotos, tačiau nėra pabrėžiamas nuteistajam privalomų pareigų vykdymas. Asmens teisinės padėties dinamiką lemia tik įstatymų numatytos galimybės apriboti ar suvaržyti asmens laisves ir teises, tuo tarpu pareigų vykdymas yra suprantamas, kaip natūralus asmens visuomeninis elgesys. Tokią nuteistojo asmens teisinės padėties sąvokos sandarą lemia tai, kad šiuolaikinė bausmių vykdymo teorija siekia užtikrinti asmens ir jo elgesio pataisymą, baismės atlikimo sąlygų gerinimą ir siekį, kad tos sąlygos (buitinės aplinkos, bendravimo, darbo ir kt.) kaip įmanomai mažiau skirtųsi nuo nenuteistųjų asmenų gyvenimo sąlygų¹⁴⁶. Todėl ir pareigų vykdymas yra suprantamas kaip natūralus asmens socialinis ir visuomeninis elgesys, kuri užtikrina vienas pagrindinių demokratijos principų, kad asmuo yra laisvas tiek, kiek vieno asmens laisvės nepažeidžia kitų asmenų teisių ir laisvių. Tokį reglamentavimą lemia ir valstybių gyvavimo istorija, jos politinės ir socialinės teorijos, bei jų raida, kuriomis valstybės remiasi formuodamos valstybės ir jos visuomenės gyvenimą. Todėl baudžiamieji ir bausmių

¹⁴⁵ Žr. Lazarus L. Contrasting prisoner's rights. A comparative examination of German and England. Oxford. 2004. p. 228.

¹⁴⁶ Penal reform international. Making standarts work an international handbook on good prison practice. 2001. p. 201.

vykdymo įstatymai senosiose demokratijos valstybėse, neišskiria pareigų, kaip asmens prievolių visuomenei vykdymo.

IŠVADOS

Pagrindinis šio magistro darbo tikslas išanalizuoti bendrosios asmens teisinės padėties pasikeitimą po to kai asmens atžvilgiu įsigalioja Lietuvos Respublikos teismo paskelbtas apkaltinamasis nuosprendis, kuriuo paskiriama bausmė. Šio tikslo siekiama atsakant į iškeltus uždavinius.

Teisinę sąvoką *asmens teisinė padėtis* sudaro asmens subjektinių teisių ir teisinių pareigų visuma. Kiekvienas teisinis santykis, kuriame asmuo dalyvauja suteikia jam tam tikrų teisių, laisvių ir pareigų, todėl asmens teisinė padėtis yra labai dinamiška ir greitai kintanti. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir įstatymuose yra numatyti atvejai, kai tam tikros asmens teisės gali būti atimtos arba apribotos, kai tai yra būtina siekiant apsaugoti visuomenės narių teises, laisves ir teisėtus interesus. Nuteistojo asmens teisinė padėtis yra specialioji asmens padėtis, kurią sudaro bendroji asmens teisinė padėtis su tam tikromis išimtimis ir apribojimais, kuriuos nustato Lietuvos Respublikos įstatymai ir teismo nuosprendis. Iš nuteistųjų negali būti atimta asmens turima pilietybė kol šis neatlieka teismo paskirtos bausmės, todėl bausmės atlikimo metu nuteistajam išlieka visos piliečio teisės ir pareigos. Įstatymai ir teismo nuosprendis nuteistajam asmeniui suteikia specifinių teisių ir pareigų kurių neturi nenuteisti asmenys. Nuteistojo teisinė padėtis didele dalimi priklauso nuo teismo paskirtosios kriminalinės bausmės rūšies, kadangi kuo griežtesnė bausmė, tuo didesni teisių suvaržymai gali būti nustatyti.

Siekiant išsamiau atskleisti nuteistojo teisinės padėties sąvokos turinį, buvo analizuojami Rusijos, Vokietijos, Latvijos, Švedijos, Anglijos teisės aktai reglamentuojantys su bausmių vykdymu susijusius teisinius santykius ir kita literatūra bausmių vykdymo klausimais.

Išanalizavus LR Bausmių vykdymo kodekse įtvirtintas bendrąsias nuteistųjų teises, pastebėta tai, kad bendrosiomis teisėmis negali pasinaudoti visi nuteistieji dėl jų specifikos, bei tai, kad dalis bendrųjų teisių yra suformuluotos kaip specialiosios ir gali būti įgyvendinamos tik asmenų nuteistų su laisvės atėmimu susijusiomis bausmėmis. Todėl atkreiptas dėmesys į tai, jog bendrosios nuteistojo asmens teisės turėtų būti formuluojamos taip, kad jomis turėtų teisę pasinaudoti visi nuteisti fiziniai ir juridiniai asmenys, nepriklausomai nuo jiems paskirtos

bausmės. Taip pat buvo pastebėti kiti LR BVK reglamentavimo trūkumai ir pateikti pasiūlymai, kaip jie galėtų pataisyti.

Darbe atkreiptas dėmesys į tai, kad baudžiamojon atsakomybėn gali būti patrauktas ne tik fizinis, bet ir juridinis asmuo. Todėl buvo analizuojama kaip yra realizuojama juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė per LR BK nustatytas bausmes. Įsigaliojęs teismo nuosprendis juridiniam asmeniui sukuria naują nuteistojo teisinę padėtį, kurios ypatumus lemia paskirta bausmė. Šie ypatumai buvo nagrinėjami aiškinantis juridiniam asmeniui nustatytą bausmių turinį ir iš jų kylančias teises pareigas. Kadangi juridinis asmuo iš esmės pats negali atlikti jokių veiksmų, todėl teismas su bausme siejamų pareigų atlikimą paveda juridinio asmens vadovui ar kitam juridinio asmens atstovui, kuriam už šių pareigų nevykdymą gali kilti baudžiamoji atsakomybė. Tais atvejais kai juridinis asmuo gera valia nevykdo teismo paskirtosios bausmės, šią bausmę naudodamasis įstatymų numatytais įgaliojimais įvykdo juridinio asmens buveinės teritorijoje veiklą vykdančias antstolis. Apibendrinant galima teigti, jog nuteistas juridinis asmuo turi bendrąsias nuteistojo teises ir pareigas, bei specialiąsias nuteistojo pareigas, kurias jam numato paskirtoji bausmė.

Taip pat buvo analizuojama nuteistojo teisinės padėties kitimas bausmės vykdymo metu. Išanalizavus visas LR BVK numatytas paskatinimo priemones ir drausmines nuobaudas, buvo prieita prie išvados, kad kiekvienos paskatinimo priemonės ar nuobaudos paskyrimas nuteistajam turi tam tikros įtakos nuteistojo teisei padėčiai. Nuteistiesiems su laisvės atėmimu nesusijusiomis bausmėmis, taip pat juridiniam asmeniui teisinė padėtis bausmės atlikimo metu gali kisti labai nežymiai, išskyrus tuos atvejus, kai numatytos bausmės yra vykdomos priverstine tvarka. Tuo tarpu nuteistiesiems su laisvės atėmimu susijusiomis bausmėmis teisinė padėtis gali kisti labai stipriai, kadangi šiems nuteistiesiems yra numatytų galimybių įgyti papildomų teisių, ar įgyti galimybę dažniau pasinaudoti kai kuriomis specialiosiomis teisėmis. Taip pat yra numatytos galimybės nuteistajam už sistemingą arba itin šiurkštų bausmių vykdymo teisės aktų reikalavimų pažeidimą tam tikram laikui apriboti kai kurias nuteistojo specialiąsias teises, tuo sugriežtinant nuteistojo teisinę padėtį.

SANTRAUKA

NUTEISTOJO ASMENS TEISINĖ PADĖTIS

Magistro darbe analizuojama kaip pasikeičia bendroji fizinio ir juridinio asmens teisinė padėtis, po to kai asmens atžvilgiu įsigalioja Lietuvos Respublikos vardu paskelbtas teismo

apkaltinamasis nuosprendis, kuriuo asmeniui paskiriama kriminalinė bausmė. Analizuojant bendrosios asmens teisinės padėties pasikeitimą buvo nagrinėjami Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai, kurie reglamentuoja bausmių vykdymą ir kita Lietuvos bausmių vykdymo teisės literatūra, bei teismų sprendimai, taip buvo nagrinėjami Rusijos, Vokietijos, Latvijos, Švedijos, Anglijos valstybių kriminalinių bausmių vykdymu susiję teisės aktai ir doktrina, bei tarptautiniai teisės aktai.

Nuteistojo asmens teisinę padėtį sudaro bendroji asmens teisinė padėtis ir specialiosios teisės, ir pareigos, kurias nustato bausmės atlikimą reglamentuojantys teisės aktai ir teismo nuosprendis. Specialioji nuteistojo asmens teisinė padėtis susidaro iš bendrųjų ir specialiųjų nuteistojo teisių ir pareigų. Bendrosiomis nuteistojo asmens teisėmis gali naudotis visi nuteisti fiziniai ir juridiniai asmenys, su kai kuriomis išimtimis. Specialiosios teisės ir pareigos yra nustatomos skirtingomis bausmėmis nuteistiems asmenims, atsižvelgiant į paskirtosios bausmės turinį. Nuteistojo asmens teisinė padėtis labai priklauso nuo paskirtos kriminalinės bausmės rūšies. Su laisvės atėmimu nesusijusiomis bausmėmis nuteisti asmenys daugelį įstatymuose numatytų teisių įgyvendina tokia pačia tvarka kaip ir nenuteisti asmenys. Didžiausią įtaką asmens teisei padėčiai turi arešto, terminuoto laisvės atėmimo ar laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės paskyrimas nuteistajam. Kuo griežtesnė kriminalinė bausmė asmeniui paskiriama, tuo labiau yra apribojamos asmens teisės ir laisvės, bei kyla daugiau teisinių pareigų.

Nuteistasis bausmės atlikimo metu gali daryti įtaką savo teisei padėčiai, tais atvejais, kai nuteistasis gerai elgiasi, rodo iniciatyvą, dirba, mokosi jam gali būti paskirtos paskatinimo priemonės, kurios gali pagerinti nuteistojo teisinę padėtį, tačiau tais atvejais kai nuteistasis pažeidžia nustatytus draudimus arba nevykdo nuteistajam privalomų pareigų, gali būti paskirtos drausminės nuobaudos, kurios pablogina nuteistojo asmens teisinę padėtį atimant arba apribojant galimybes pasinaudoti specialiosiomis teisėmis.

SUMMARY

LEGAL STATUS OF A CONVICTED PERSON

In this thesis there are analyzed aspects how changes person physical and legal entity status, after judicial conviction is entering into force in respect of the Republic of Lithuania, when person is designated by criminal penalty. Analyzing changes of single person's legal

status there were studied laws and regulations of the Republic of Lithuania that govern the enforcement of penalties. There were analyzed other literature about enforcement of penalties. There were investigated legislation, legal literature of Russia, Germany, Latvia, Sweden, England and international laws.

Status of convicted person concludes person's general legal position, special rights and obligations that are determined by legislation and court conviction. The specific situation of convicted person depends on general and special rights and obligations of the convict. Status of convicted person most depends on the type of criminal punishment. Persons, that are punished for the penalties that are unrelated with imprisonment in many cases provided in laws implement the same rights in the order as the persons who are not been convicted. Penalty of imprisonment has the greatest influence on a person's legal situation. As heavier is criminal punishment for person, the person has more limited individual rights and freedom, and there are emerging more legal duties.

Convicted legal person may also use general and specific rights of the convicted person and shall exercise general and specific duties. But has no possibilities to influence their legal status at the penalty time.

The convict at the penalty time can affect his legal situation in the cases when well-behaved convict shows initiative, works, learns he may be granted by incentive measures, which may improve the legal position of the convicted, but in cases when the convicted person violates the prohibitions or fails mandatory duties of convict can be imposed by disciplinary sanctions, which worsens the situation of convict person depriving or limiting possibilities to use the specific rights.

LITERATŪRA

Lietuvos Respublikos įstatymai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33–1014.
2. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000 Nr.89-2741.
3. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46.
4. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas. Valstybės žinios, 2002-07-19 Nr.73-3084.
5. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

6. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr. 36-1340.
7. Lietuvos Respublikos Antstolių įstatymas. Valstybės žinios, 2002-05-29, Nr. 53-2042.
8. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 7⁽¹⁾, 32, 35, 282, 284, 290 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 11⁽¹⁾, 22⁽¹⁾, 32⁽¹⁾, 32⁽²⁾, 302⁽²⁾ straipsniais ir 319, 320 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas. Valstybės žinios, 2002-02-13, Nr. 15-555 . (Negalioja nuo 2003-05-01)
9. Lietuvos Respublikos Biomedicininų tyrimų etikos įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 44–1247.
10. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl užsieniečių teisinės padėties. Valstybės žinios, 2004, Nr.73–2539.
11. Lietuvos Respublikos Karo prievolės įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 106-2427.
12. Lietuvos Respublikos Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas. Valstybės žinios, 2009-12-08, Nr. 145-6425.
13. Lietuvos Respublikos Pataisos darbų kodeksas. Valstybės žinios, 1971, Nr. 20-142. (Negalioja nuo 2003-05-01)
14. Lietuvos Respublikos Peticijų įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 66-2128.
15. Lietuvos Respublikos Pilietybės įstatymas. Valstybės žinios, 2008, Nr. 83-3293.
16. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. Valstybės žinios, 2008-06-21, Nr. 71-2721.
17. Lietuvos Respublikos Referendumo įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64–2570.
18. Lietuvos Respublikos Rinkimų į Europos parlamentą įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 115-5192.
19. Lietuvos Respublikos Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas. 2010-06-30, Valstybės žinios, 2010, Nr. 86-4523.
20. Lietuvos Respublikos Sveikatos sistemos įstatymas. Valstybės žinios, 1998-12-23, Nr. 112-3099.
21. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas. Valstybės žinios, 2000-07-19, Nr. 59-1760.
22. Lietuvos Respublikos Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. Valstybės žinios, 2005-02-08, Nr. 18-572.

23. Lietuvos Respublikos Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymas. Valstybės žinios, 2005, Nr. 139–5008.

Lietuvos Respublikos poįstatyminiai teisės aktai:

1. 2002 m. liepos 02 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro ir Sveikatos apsaugos ministro įsakymas Dėl Kalėjimų departamentui prie Teisingumo ministerijos pavaldžiose įstaigose laikomų asmenų profilaktinio tyrimo dėl pavojingų ir ypač pavojingų užkrečiamųjų ligų tvarkos patvirtinimo. Valstybės žinios, 2002, Nr. 71 – 2992.
2. 2003 m. balandžio 23 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymas Dėl įėjimo į pataisos įstaigas ir išėjimo iš jų tvarkos patvirtinimo. Valstybės žinios, 2003-04-30, Nr. 41-1893.
3. 2003 m. gegužės 19 d. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro įsakymas Dėl pataisos namuose esančių vaikų (kūdikių) namų įrengimo ir eksploatavimo reikalavimų bei vaikų aprūpinimo sąlygų patvirtinimo. Valstybės žinios, 2003, Nr. 50 – 2243.
4. 2003 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymas Dėl pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo. Valstybės žinios, 2003-08-01, Nr. 76-3498.
5. 2005 m. kovo 21 d. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro įsakymas Dėl darbingumo lygio nustatymo kriterijų aprašo ir darbingumo lygio nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [http://www.ndnt.lt/dokumentai/Darbingumo%20lygio%20tvarkos%20aprasas%20\(2010-05-25\).pdf](http://www.ndnt.lt/dokumentai/Darbingumo%20lygio%20tvarkos%20aprasas%20(2010-05-25).pdf)
6. 2009 m. kovo 18 d. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymo Dėl laisvės atėmimo vietose veikiančių asmens sveikatos priežiūros tarnybų struktūros, etatų skaičiaus ir darbo tvarkos aprašo patvirtinimo. Valstybės žinios, 2009-03-28 Nr.34-1323
7. 2010 m. gegužės 13 d. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos Direktorius įsakymas Dėl pašto ar perduodamų maisto produktų siuntinių suimtoms ir nuteistoms nėščioms moterims ir krūtimi maitinančioms motinoms, Valstybės žinios, 2010-05-18, Nr. 57-2831.

Tarptautiniai teisės aktai:

1. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497.
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija. Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987.
3. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo. Valstybės žinios, 1995-05-05, Nr. 37-913.
4. Tarptautinis politinių ir pilietinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002-08-02, Nr. 77-3288.
5. Europos Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą bei jos pirmasis ir antrasis protokolai. Valstybės žinios. 1998, Nr. 86 – 2393.
6. Europos nuteistųjų asmenų perdavimo konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 42–1022.
7. 1990 m. gruodžio 14 d. JT Generalinės Asamblėjos Rezoliucija 45/11, Pagrindiniai elgesio su kalintais principai [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: http://sena.kdmc.lt/teises_aktai.htm
8. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija Rec(2006)2 valstybėms narėms dėl Europos kalinimo taisyklių [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: http://www.etib.lt/?s=docs_lt&item=310&lang=lt
9. Standartinių minimalių Jungtinių tautų taisyklių Dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu (Tokijo taisyklės) [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. spalio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.mruni.eu/~julius/Tarptautiniai%20elgesio%20su%20nuteistais%20standartais/ET%20ir%20JTO%20dokument/Tokijo%20taisykles.doc>
10. 1982 m. gruodžio 18 d. JTO Generalinės asamblėjos rezoliucija Dėl medicinos etikos principų Nr. 37/194 [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. spalio 5 d.]. Prieiga per internetą: http://sena.kdmc.lt/teises_aktai.htm
11. Europos konvencija dėl pilietybės [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: http://www.etib.lt/site_files/teisinis/Europos%20konvencija%20del%20pilietybes.doc

12. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija Dėl kalinamų užsieniečių Nr. R (84) 12 [interaktyvus], 1984 m. birželio 21 d. [žiūrėta 2010 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://sena.kdmc.lt/teises_aktai.htm
13. Šventojo sosto ir Lietuvos Respublikos sutartis Dėl santykių tarp Katalikų Bažnyčios ir Valstybės teisinių santykių. Valstybės žinios, 2000, Nr. 67 – 2014.

Užsienio valstybių teisės aktai:

1. Latvijos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. rugsėjo 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ttc.lv/advantagecms/LV/meklet/meklet_dokumentus.html?query=code&resultsPerPage=10
2. Rusijos Federacijos Bausmių vykdymo kodeksas, priimtas 1996 m. gruodžio 18 d. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. rugsėjo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://duma.consultant.ru/>
3. Švedijos Įkalinimo įstaigų režimo (priežiūros) aktas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.kriminalvarden.se/sv/English/Documents/>
4. Užsienio valstybių Baudžiamieji ir Baudžiamojo proceso kodeksai [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

Teismų praktika:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 straipsnio antrosios dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 93 straipsnio 1 ir 2 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 1993-12-18, Nr. 70-1320.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 1995, Nr. 9–199.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 1998, Nr. 109–3004.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių, 20 straipsnio 5 dalies, 43 straipsnio 4

dalis atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 2009-06-11, Nr. 69-2798.

Specialioji literatūra:

1. Abramavičius A., *et al.* Baudžiamojo kodekso komentaras II dalies 2 knyga. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2010.
2. Blaževičius J., Švedas G., Usik D. Bausmių vykdymo kodekso komentaras. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2004.
3. Blaževičius J., *et al.* Penitencinė teisė. Lietuvos teisės universitetas, Vilnius, 2004.
4. Dambrauskienė G., *et al.* Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras I dalis. Teisės institutas. 2000.
5. Goda G., *et al.* Baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2003.
6. Goda G., *et al.* Baudžiamojo proceso kodekso komentaras V-XI dalys. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2003.
7. Gončarko A. Drausminis procesas Lietuvos, Prancūzijos ir Kanados pataisos įstaigose. Jurisprudencija, Mokslo darbai, 208 2 (104).
8. Jokubauskas M. Tarptautinių teisinių laisvės atėmimo bausmės režimo standartų įgyvendinimas Lietuvos Respublikos įstatymuose. Jurisprudencija. Nr. 6 (84), 2006.
9. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos Nuteistųjų laisvės atėmimu skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos suvestinė [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_mt&lang=1
10. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos Socialinės reabilitacijos tarnybų veiklos ataskaita [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_mt&lang=1
11. Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Eugrimas, Vilnius, 2002.
12. Lazarus L. Contrasting prisoner's rights. A comparative examination of German and England. Oxford. 2004.
13. Prapiestis J., *et al.* Namų advokatas. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2002.
14. Mikelėnas V., *et al.* Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Justitia, Vilnius, 2002.

15. Muler H. F. Foreigners in prisons. Results EU study [interaktyvus], [žiūrėta 2010 lapkričio 18 d.]. Prieiga per internetą: http://www.cepprobation.org/uploaded_files/pres%20Nie%2008%20Hofstee.
16. Pavilionis V., Prapiestis J. Kriminalinių bausmių vykdymo teisiniai pradai, VU leidykla, Vilnius, 1990.
17. Penal reform international. Making standarts work an international handbook on good prison practice. 2001.
18. Prapiestis J., *et al.* Baudžiamojo kodekso komentaras I dalis. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2004.
19. Sakalauskas G. Socialinės ir ekonominės naujų laisvės atėmimo bausmės atlikimo formų taikymo prielaidos Lietuvoje. Teisės problemos. 2006, Nr. 4.
20. Sinkevičius E. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos. Teisė. 2000, Nr.36.
21. Soloveičikas D. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai). Justitia. Vilnius. 2006.
22. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2005.
23. Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2006.
24. Švedas G. Bausmių vykdymo teisė Bendroji dalis. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2003.
25. Švedas G. Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2003.
26. Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Justitia, Vilnius, 2000.
27. Žutautienė A. Nuteistųjų gretas papildo egzotiški užsieniečiai. Akistata, Nr. 77 (1781)

